

NIEUWSBRIEF NO. 56

Januari 2021

Stichting
Werkgroep
Florakartering
Drenthe
www.wfdrenthe.nl

Voorzitter/Floron-districtscoördinator
Ben Hoentjen
tel. 06-40363682 / 050-4061990
benhoentjen@kpnmail.nl

Secretariaat/Floron-DC teamlid
Els Heijman
tel. 06-10418115 / 050-4092836
wfdrenthe@gmail.com

In deze Nieuwsbrief

blz.

Van de redactie.....	1
Uit het WFD-bestuur.....	2
In memoriam Hester Heinemeijer.....	4
Drentse akkerplanten nemen de wijk.....	6
Inventarisatie LOFAR-gebied bij Buinen.....	13
De Noordelijke waterlelie in Drenthe, herkenning en verspreiding.....	19
Dotters in de Mandelanden.....	22
Planteninventarisaties natuurgebiedjes IJsbach Dalerpeel/Nieuwe Krim en Klinkenvlietse plas.....	27
Over viooltjes, Knolboterbloem en wasplaten: inventarisaties op de begraafplaats in Zuidwolde ...	33
Nieuws van het Validatiefront.....	38
Campingadventieën in Drenthe.....	40
Bentepollen: een kleine greep uit de bijzondere plantenvondsten in Drenthe in 2020.....	45
HNS-hokken 2021 bekend.....	50
Excursieprogramma 2021.....	52
WFD-bijeenkomst.....	53

Van de redactie

Els Heijman en Ben Hoentjen

We zijn alweer een stukje op weg in het nieuwe jaar, toch willen we iedereen allereerst een heel goed en vooral gezond jaar toewensen. Een nieuw jaar waarin we hopen dat we het Coronavirus gaan verslaan en met hopelijk veel gelegenheid om erop uit te gaan. En niet alleen om te inventariseren, maar ook om zo maar te genieten van wat de Drentse flora gelukkig nog steeds te bieden heeft.

Vanzelfsprekend staan we in deze nieuwsbrief stil bij het overlijden van Hester Heinemeijer, die vanaf de oprichting van de WFD in 1982 tot na het verschijnen van de Atlas van de Drentse flora in 1999 tientallen nieuwsbrieven heeft verzorgd.

Verschillende bijdragen in deze nieuwsbrief laten zien hoe vrijwilligers kunnen helpen bij het volgen van de vegetatieontwikkeling in nieuwe natuurgebieden of natuurparels in eigen omgeving. Ook dit keer maakt Guus de Vries ons weer deelgenoot van zijn speurtochten naar bijzonder soorten met twee goed gedocumenteerde artikelen, over

naar het stedelijk milieu verkaste Drentse akkerplanten en over campingadventieën. Door de Coronamaatregelen is er dit jaar een record aantal waarnemingen binnen gekomen bij Verspreidingsatlas. Dat geldt ook voor Drenthe.

Begin januari kan iedereen weer zijn of haar HNS-hokken voor komend veldseizoen reserveren. Maar tot je daarvoor op pad kunt, zou het fijn zijn als je nog een keer je naar Verspreidingsatlas opgestuurde gegevens naloopt op nog niet gevalideerde waarnemingen. De validatiebrigade zal die hulp zeer waarderen. Om even af te kicken van het ZOOMen, maakte Edwin Dijkhuis menig uitstapje in de omgeving van Meppel en zag niet alleen dat veel waterlelies de Noordelijke bleken te zijn, maar ook dat het een goed Rijstgras-jaar was. Dat zoekvirus besmette ook andere Drentse floristen die er naarstig voor deze soorten op uit gingen. In Bentepollen vind je daar een voorbeeld van.

Natuurlijk is er ook al een excursieprogramma voor 2021, uiteraard met een

slag om de arm wat de ontwikkelingen op het coronavlak zullen zijn. Maar de data kunnen alvast in de agenda.

En de WFD-dag staat gepland op 20 februari, we hebben een voorlopig programma, maar hoe we deze dag kunnen laten verlopen (fysiek of digitaal of een combi) hangt af van de toekomst. De tijd zal het leren.

Uit het WFD-bestuur

Ben Hoentjen en Els Heijman

De herontdekking van natuur in eigen omgeving mogen we zien als klein lichtpuntje in de wereldwijde pandemie die flinke sporen nalaat. Laten we hopen dat daarmee het bewustzijn dat we een deel van de natuur zijn en ervoor moeten zorgen, ook weer een stukje groeit.

Gelukkig konden bijna alle geplande excursies van afgelopen jaar onder coronaprotocol gewoon doorgaan. Alleen de excursie van april is afgelast en die van begin augustus naar Klazienaveen verplaatst vanwege de hittegolf (met een uitschieter van 34 °C!).

Bestuursuitbreiding

Bij onze jaarlijkse, dit keer digitale vergadering op 29 oktober jl. is Guido Lek toegetreden tot het bestuur. We zijn zeer verguld met deze versterking!

Drents Bermberaad en Mijn Berm Bloeit!

Het Drents Bermberaad, een samenwerkingsverband van Provincie Drenthe, Drentse gemeenten, waterschappen en natuurorganisaties met als doel via ecologisch beheer meer bloemrijke bermen en oevers te realiseren, heeft dit jaar ondanks de vele beperkingen toch wat vorderingen gemaakt. Zo is er een draaiboek verschenen voor buurtbewoners die aan de slag willen voor meer biodiversiteit in de eigen leefomgeving. Deze [brochure](#) is ook op onze site te vinden.

Een van de concrete voorstellen van de werkgroep Monitoring was de methodiek van Mijn Berm Bloeit! uit te breiden voor toepassing op (brede) taluds van waterschapsleidingen en sloten. Dankzij een subsidie van de provincie Drenthe aan Floron en De Vlinderstichting kon afgelopen groeiseizoen ook van opnametrajecten van deze landschapselementen de nectar-index vastgesteld worden.

Inbreng van planten kennis gewenst en gevraagd

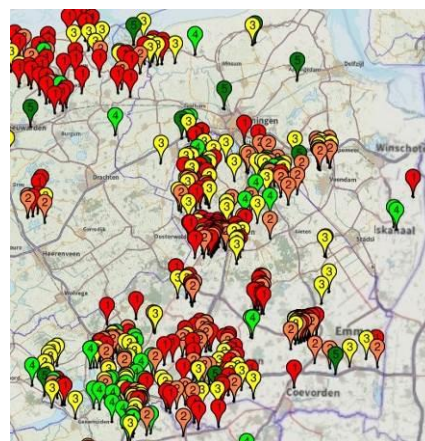
Nu op steeds meer plekken bewonersinitiatieven van de grond komen om

Rest ons nog alle schrijvers en fotografen heel hartelijk te bedanken voor hun bijdrage aan deze nieuwsbrief en niet in het minst Bert Blok voor de opmaak van al die onderdelen. Graag tot ziens op een van onze excursies en alvast een mooi veldseizoen toegewenst!

met ecologisch beheer bermen bloemrijker te maken, wordt ook de behoefte aan gedegen florakennis en inventariseren steeds groter. Het Mijn Berm Bloeit!-project van Floron en de Vlinderstichting biedt een laagdrempelige methode om de bloem- en nectarrijkdom van een berm te bepalen, maar krijgt een meerwaarde als alle soorten in de opname worden meegenomen. En dat is bij uitstek de aanvulling die WFD/Floron-vrijwilligers bij zulke projecten in kunnen brengen. Dus hoor je in je woonomgeving over zulke initiatieven en zie je kans je florakennis daarvoor in te zetten: graag!

In 2020 is in verschillende delen van Drenthe van meer bermen met de MBB-methode de nectarindex vastgesteld (figuur 1) dan in 2019. Was ZO-Drenthe toen nog vrijwel leeg, nu staan er vooral bij Sleen, maar ook verspreid bij Emmen en Coevorden ook een flink aantal 'druppels'.

De bedoeling was in 2020 in samenwerking met een aantal 'bermgroepen' in het veld de methode te oefenen, maar door de coronaperikelen moest daar een streep door. Laten we hopen dat het in de loop van 2021 wel weer kan.

Figuur 1: Nectarindex van de in de periode 2017-2020 geïnventariseerde bermtrajecten volgens de Mijn Berm Bloeit!-methode (Bron: NDFF-Verspreidingsatlas).

Soortbeschermingsprojecten in tijden van corona

Helaas is er door de beperkende maatregelen geen enkel overleg over de voortgang van de Drentse soortbeschermingsprojecten geweest. Ook van veldwerk is heel weinig terechtgekomen. Onvoorstelbaar, maar zelfs Annie meldde: 'Ik ben in het voorjaar zelfs niet eens naar de sleutelbloemen geweest om te kijken! Mijn plan toen om dan maar in de herfst te gaan is ook nog niet gebeurd'. Gelukkig heeft Ton Schoenmaker in mei wel alle grote populaties van de Zwartblauwe rapunzel geteld. Ook is de versterkingspopulatie bij Loon bezocht.

Bloeiende Zwartblauwe rapunzels in een van de inzaaiplots bij het Loonerdiep, 19 mei 2020 (Foto: Ben Hoentjen).

Op de valreep liet Sheila Luijten ons weten dat ze op 13 september 2020 tussen de bedrijven door nog op de inzaailocatie van de Kleine Schorseneer geweest is. Ze vond maar 15 vegetatieve plantjes terug in de ecozone

(voormalige landbouwgrond). Dat is niet veel. Wellicht komt de hoge sterfte door de droogte, maar concurrentie van haarmos in sommige plots lijkt haar niet gunstig voor de overleving. Sommige plantjes zijn nog heel klein, maar de grotere exemplaren hebben wel een goede overlevingskans.

Een van de grotere jonge plantjes van Kleine schorseneer in de inzaaiplots op de ecozone op het Zuiderveld bij Odoorn, 13 september 2020 (Foto: Sheila Luijten).

Provinciale waarderingssubsidie 2020 en 2021

Net als voorgaande jaren hebben we ook voor 2020 een provinciale waarderingssubsidie gekregen van € 1000,-, waar we heel blij mee zijn. Ook voor 2021 hopen we weer op een provinciale bijdrage. Onze penningmeester Martin Stolp heeft daarvoor mede namens de Vlinderwerkgroep Drenthe (VWD) en de Paddenstoelenwerkgroep Drenthe (PWD) weer een aanvraag ingediend.

WFD-dag 2021

Noteer alvast de datum 20 februari 2021, want de WFD-dag gaat door. Maar hoe? We zijn druk bezig om de verschillende scenario's op een rijtje te krijgen. Zodra we meer weten brengen we je op de hoogte via een Nieuws van het WFD-front-mail.

In memoriam Hester Heinemeijer

Ben Hoentjen

Op de dag van de laatste WFD-excursie van het afgelopen seizoen hebben we afscheid moeten nemen van Hester Heinemeijer, die op 15 september 2020 overleed.

Hester was in 1982 medeoprichter van de Werkgroep Florakartering Drenthe en jarenlang secretaris. Ze wist in die beginperiode als geen ander hoe belangrijk het is vrijwilligers te motiveren, enthousiast te houden en te binden aan zo'n ambitieus project als het maken van een Atlas van de Drentse flora. Toen de vaart er na de vliegende start wat uit dreigde te gaan, kwam het veldwerk, dankzij haar inzet -er moesten een handleiding en veldformulieren komen - dat jaar toch nog op gang met een excursie vanuit het Veldstudiecentrum in Orvelte.

Om als vrijwilliger een kilometerhok zo volledig mogelijk te kunnen inventariseren moet je je soorten goed kennen. Velen kregen die gedegen veldkennis van Hester tijdens de tientallen excursies, waarop ze met een groep op pad ging. Ze deelde haar grote plantenkennis graag en onvermoeibaar met iedereen, altijd bereid om nóg weer eens het verschil tussen gras x en gras y uit te leggen en vooral te laten zien.

Hester Heinemeijer en Maarten Perdeck tijdens een WFD-excursie bij de Burgvallen in het stroomdal van de Drentsche Aa in mei 2005 (Foto: Ben Hoentjen).

In het veld was ze een markante verschijning, vrijwel zonder uitzondering met blote voeten in sandalen en in wijde rok. Zo inventariseerde ze ook grote delen van Zuidwest Drenthe voor de atlas: vele lange streeplijsten, met zorg ingevuld. Ook verzorgde ze tientallen nieuwsbrieven van de WFD, soms drie per jaar. In deze nog vrijwel pre-digitale tijd van knip- en plakwerk illustreerde ze die met eigen tekeningen. Dankzij haar goede connecties met de natuurgezinde notaris wijlen Mr. Ensink uit Meppel, werd de armlastige werkgroep in 1984 een heuse stichting om in de toen nog verre toekomst gelden bij elkaar te halen voor de atlas. Met die van de andere oprichters siert Hesters handtekening de stichtingsacte.

Na de oprichting van Floron, in 1989, was ze tot 1999 de eerste districtscoördinator voor Drenthe. Na afronding van het veldwerk voor de atlas in 1995 begon het zwoegen op het uitwerken van de gegevens. Samen met Eef Arnolds schreef ze het hoofdstuk over de plantensoorten van heiden en venen. De keuze voor juist deze groep van soorten is ongetwijfeld verbonden met háár Doldersummerveld.

Na het verschijnen van de atlas in 1999 is ze uit het bestuur gegaan, maar ze bleef nog wel heel nauw betrokken bij de werkgroep. Ook veel nieuwe vrijwilligers die door de atlas bij de werkgroep kwamen, hebben mogen profiteren van haar veldkennis. Verschillenden daarvan, inmiddels goede floristen, dragen nu de werkgroep. En altijd was ze bereid om te rijden om iemand op te pikken voor een excursie.

Door de ernstige gezondheidsproblemen, waarmee ze te kampen kreeg, moest ze in de loop van de jaren steeds meer van wat ze het liefst deed, in het veld zijn, inleveren. De haar kenmerkende nuchtere en relaterende manier waarmee ze hiermee omging wekte bij iedereen grote bewondering. Na haar vele jaren van onvermoeibare inzet voor natuur en landschap bij Het Drentse Landschap, heeft het WFD-bestuur voorzichtig gepolst of ze op de medewerkersdag 2016 de Drentse floraprijs in ontvangst zou willen nemen, wetende dat ze eigenlijk niets van prijzen moest hebben. Dat wilde ze gelukkig wel. Maar ze stond er wel op, net als op vrijwel alle medewerkersdagen daarvoor, ook weer met een daags te voren in Rheebruggen bereide grote pan soep naar Zuidlaren te komen. Het was voor de WFD een groot geschenk dat ze zich die dag goed genoeg voelde om het Zweedse kornoelje-beeldje persoonlijk door Drents gedeputeerde voor natuur en landschap, Henk Jumelet, overhandigd te krijgen en er zichtbaar blij mee was.

Foto: Karin Uilhoorn.

Drentse akkerplanten nemen de wijk

Guus de Vries (guusfdevries@outlook.com)

Inleiding

De afgelopen zeven jaar bezocht ik diverse stedelijke gebieden in Noord- en Midden-Drenthe. Hiertoe wordt niet alleen het stenige milieu gerekend, door Drenters ook wel de 'stenen stad' genoemd (straten, wegen, muren), maar ook de 'ruige stad' (ruderaal plaatsen, sloop-, afbraak- en braakliggende terreinen, bedrijven- en industrieterreinen) en de 'groene stad' (wegbermen, groenstroken, houtsingels, boomspiegels, begraafplaatsen en volkstuinen).^{1 2} Opmerkelijk was dat ik in een aantal van deze biotopen akkerplanten aantrof die in het landelijk gebied nog maar sporadisch te zien zijn of daar zelfs geheel ontbreken. In dit artikel wordt nader ingegaan op het belang van deze nieuwe biotopen voor vier 'minder algemene' akkersoorten.

Resultaten

Akkerereprijs (*Veronica agrestis*)

Akkerereprijs is een eenjarige plant van vooral hakvruchtakkers, maar ook van moestuinen en wegbermen.^{2 3 7 8} In Nederland is de soort talrijk op relatief zware gronden, maar niet op de pleistocene zandgronden in Drenthe. Volgens de Atlas van de Drentse Flora is 'Akkerereprijs in Drenthe vrij zeldzaam ondanks een duidelijke toename in aantal uurhokken sinds 1950'. Het bijbehorende verspreidingskaartje laat zien dat de plant destijds in de hele provincie voorkwam met enkele concentraties in de omgeving van Assen en het Drentsche Aa-gebied, 'waarvoor geen verklaring is te geven'.⁸ De afgelopen jaren zijn zestig nieuwe groeiplaatsen ontdekt, de meeste door mijzelf, aangevuld met enkele van anderen.

Akkerereprijs, Roden 13 oktober 2017 (Foto's: Guus de Vries).

Van deze recente waarnemingen is het aantal vondsten in het landelijk gebied verwaarloosbaar. Ze zijn van andere waarnemers afkomstig, worden niet gestaafd met foto-bewijs⁶ en blijven derhalve buiten beschouwing. Zelf deed ik in het buitengebied maar één waarneming, namelijk bij Veenhuizen. Het betrof vijftig planten in een verwaarloosde strook humeuze zandgrond vlakbij een woning. Met andere woorden: Akkerereprijs stond niet bij of in een akker² (met hakvruchten), maar in een meer 'stedelijke entourage'.

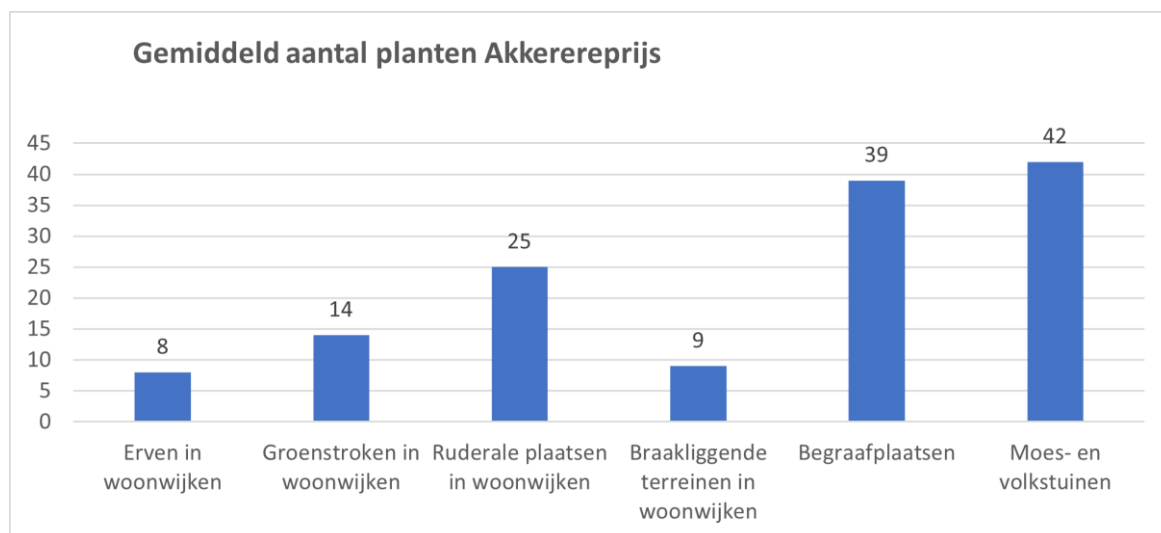
Afgezien van deze waarneming zijn de groeiplaatsen in het stedelijk gebied over drie biotopen verdeeld: woonkernen (69%), moes- en volkstuinen (24%) en begraafplaatsen (7%). Anders gezegd: de kans Akkerereprijs op een Drentse begraafplaats tegen te komen is drie keer zo klein als in een moes- en volkstuin en zelfs tien keer kleiner dan in een woonkern. Binnen woonkernen is Akkerereprijs het vaakst aangetroffen in groenstroken en wegbermen, namelijk achttien keer, op erven elf keer, acht keer op ruderaal plaatsen en vijf keer op braakliggende terreinen. Opvallend is, dat op al deze plaatsen steeds sprake was van verrijkte of humeuze grond.

De voorkeur van Akkerereprijs voor woonkernen blijkt ook uit tabel 1. Die geeft in alfabetische volgorde een overzicht van twaalf Drentse woonkernen met Akkerereprijs in twee, drie, vier en zelfs vijf kilometerhokken. Het betreft vooral de wat grotere plaatsen.

Woonkernen met Akkerereprijs in twee of meer kilometerhokken			
In twee hokken	In drie hokken	In vier hokken	In vijf hokken
Annen	Beilen	Coevorden	Assen
Nietap	Roden	Hoogeveen	
Paterswolde	Zuidlaren		
Peize			
Veenhuizen			
Vries			

Tabel 1. Drentse woonkernen met Akkerereprijs in tenminste twee kilometerhokken in de periode 2014 t/m 2020.

Hoewel de meeste vondsten zijn gedaan in woonkernen, twee derde deel, worden op deze groeiplaatsen niet de hoogste aantallen planten aangetroffen. Dit is af te leiden uit figuur 1 waarin zes verschillende biotopen in het stedelijk gebied met elkaar worden vergeleken. In moes- en volkstuinten en op begraafplaatsen bevindt zich het hoogste aantal planten (gemiddeld 42 en 39), terwijl dit in woonwijken geldt voor ruderale plaatsen (gemiddeld 25). Op de meeste ruderale plaatsen is sprake van verrijkte grond of zelfs van een humuslaag. Op braakliggende terreinen is het aantal planten laag, waarschijnlijk door het ontbreken van een humuslaag ten gevolge van het kortstondig bestaan.

Figuur 1: Gemiddeld aantal planten Akkerereprijs in verschillende biotooptypen van woonkernen in Drenthe in de periode 2014 t/m 2020.

Op moes- en volkstuinten zijn de hoge aantallen planten doorgaans niet gelijkmatig over het terrein verspreid, maar geconcentreerd in een betrekkelijk klein deel ervan, wat de overlevingskansen van de soort bepaald niet ten goede komt. Iets vergelijkbaars doet zich eveneens voor op begraafplaatsen. Ook hier zijn de planten niet gelijkmatig over het terrein verdeeld. Ze zijn alleen te vinden bij graven die voorzien zijn van een tuintje, zand- of grindbed, en omsloten door een hardstenen rand of muurtje. Daardoor vormen dergelijke graven een goed kiembed voor zaden en bieden bovendien beschutting en vooral warmte. Met andere woorden: dergelijke graven fungeren als toevluchtsoord en zijn de enige plaatsen waar Akkerereprijs de kans krijgt haar levenscyclus te voltooien. Voorbeelden van dergelijke clusters zijn aangetroffen in Vries (2014) en in Rolde (2017) waar zich respectievelijk 130 exemplaren aan drie grafmonumenten hebben vastgeklampt en 40 exemplaren aan twee graven. Door het stringente maai- en schoffelregime dat al vroeg in het voorjaar begint en tot laat in de herfst doorgaat is het voortbestaan van Akkerereprijs op begraafplaatsen vaak nog onzekerder dan in moes- en volkstuinten.

Nawoord

Volgens Heukels' flora zouden groeiplaatsen van Akkerereprijs vooral akkers zijn,² maar andere bronnen vermelden ook tuinen (moestuinen, vooral op klei), begraafplaatsen (vooral op zand en grind) en voegen tussen straatstenen^{3 7 8}. De vijf oecocode-opgaven vermeld in de Atlas van de Drentse Flora sluiten aan bij de huidige bevindingen, namelijk braakliggend terrein en overhoeken

(twee keer), moestuinen (twee keer) en graanakkers (een keer).⁸ Het belang van woonkernen voor de vestiging van Akkerereprijs blijft echter onderbelicht.

Conclusies

- In Drenthe bevinden de meeste groeiplaatsen van Akkerereprijs zich tegenwoordig in woonkernen (twee derde van alle groeiplaatsen).
- Hoewel Akkerereprijs in moes- en volkstuinten en op begraafplaatsen minder vaak is aangetroffen dan in woonkernen, zijn de aantallen er beduidend hoger.
- De plant is niet meer gevonden in akkerland. Ze lijkt hieruit te zijn verdwenen. Voor Drenthe is het dan ook realistischer de groeiplaats 'akkers' te vervangen door 'stedelijk of urbaan gebied'.
- Akkerereprijs blijft in Drenthe een vrij zeldzame verschijning die zich vooral ophoudt op plaatsen met humeuze of verrijkte grond. Mede als gevolg van de uitbreiding van bebouwd gebied lijkt er bij de soort sprake te zijn van een lichte toename.

Gladde ereprijs (*Veronica polita*)

Gladde ereprijs is in Nederland een liefhebber van open, vochtige, zeer voedselrijke grond in akkers (hakvruchten) en moestuinen.^{2 3 4 7} Hij is dan ook sporadisch op de pleistocene zandgronden in Oost-Nederland aangetroffen.⁷ De soort is niet opgenomen in de Atlas van de Drentse Flora.⁸ Groot was dan ook de verrassing toen ik in maart 2016 de soort ontdekte op het volkstuintencomplex aan de Annerweg in Zuidlaren. Op een van de wandelpaden die eerder verhard was met steenslag (vermalen baksteen verrijkt met cement), stonden over een lengte van 20 meter negen fraai uitgegroeide planten met zowel bloemen als talloze vruchten.

Gladde ereprijs, Zuidlaren 4 augustus 2018 (Foto's: Guus de Vries).

Begin augustus bedroeg het aantal planten maar liefst 46, een toename van 20 %. Helaas heb ik de groeiplaats in 2017 niet bezocht, maar begin augustus 2018 bleken er nog zeven planten op het pad te staan. Dit was des te verrassender aangezien de paden op gezette tijden rigoureus ontdaan worden van 'onkruid', waardoor ook Gladde ereprijs het moet ontgelden. Aangezien 'het ontgroenen' van het pad door schoffelen 'slordig' gebeurt vanwege de weerstand van het puin, blijven behalve plantenresten ook rijpe vruchten achter. Niet alleen de lange bloeitijd – vanaf februari tot in de winter – begunstigt de overlevingskans, maar ook de lange overlevingstijd van het zaad (vijf jaar).^{3 4} Bovendien warmt het puin snel op en houdt het de warmte lang vast. Dat de soort over een grote veerkracht beschikt bewijzen de maximum aantallen in 2019 en 2020, respectievelijk 15 en ruim 80 planten! Daarmee is de groeiplaats in Zuidlaren twee en een half keer omvangrijker dan de rijkste plek in de provincie Groningen, eveneens een volkstuintencomplex maar op kleigrond.^{4 6}

Conclusie

Bemoedigend is dat Gladde ereprijs met zijn prachtige diepblauwe bloemen zich tenminste al vijf jaar op deze plek heeft weten te handhaven. Helaas heeft de soort zich tot nu toe niet op nieuwe plaatsen van het volkstuincomplex gevestigd.

Door de terugkerende schoffelwerkzaamheden blijft haar toekomst echter ongewis.

Rood guichelheil (*Anagallis arvensis* subsp. *arvensis*)

Rood guichelheil heeft in Nederland een voorkeur voor open, vochtige tot droge, matig stikstofrijke, niet te zure grond in akkers en moestuinen en groeit ook op omgewerkte bodems en in duinen.^{2 3 5 7 8}

Hoewel de soort in Drenthe weinig wordt gezien⁸ heb ik de afgelopen jaren toch een aantal vondsten gedaan op twee groeiplaatsen in Zuidlaren en één in Assen (tabel 2).

In Zuidlaren betrof het een voortuin van een woning in het centrum en een volkstuincomplex aan de Heerdelaan, waar de soort zich nu al vier jaar handhaaft, zij het in lage aantallen.

Plaats	Datum	Aantal planten	Biotoop	Adres
Zuidlaren	2016-01-15	2 niet-bloeiend	Erven, tuin	Kerkstraat
Zuidlaren	2016-11-08	5 niet-bloeiend	Volkstuin	Heerdelaan
Zuidlaren	2017-01-12	2 niet-bloeiend	Volkstuin	Heerdelaan
Zuidlaren	2019-07-19	7 bloeiend	Volkstuin	Heerdelaan
Zuidlaren	2019-08-22	5 bloeiend	Volkstuin	Heerdelaan
Assen	2018-08-21	17 bloeiend	Voormalige tuinen	Troelstralaan

Tabel 2: Vondsten van Rood guichelheil in tuinen in Drenthe in de periode 2016 t/m 2020.

In Assen heb ik de soort in 2018 op een sloop- en afbraakterrein gevonden waar voormalige (moes)tuinen lagen. Helaas was de aanwezigheid daar van korte duur: de groeiplaats is eind 2018 definitief verloren gegaan door gerealiseerde nieuwbouw.

Rood guichelheil, Assen, 21 augustus 2018 (Foto's: Guus de Vries).

Sinds 2013 is Rood guichelheil nog aangetroffen op vier andere locaties: Zuidwolde - Vlindertuin in 2017 (twee exemplaren), het Dwingelderveld - Bezoekerscentrum Benderse in 2018, Coevorden - Centrum in 2018 en Nietap - Buitengebied Oost in 2019 (steeds één exemplaar).⁶ De kans is vrij groot dat de soort op deze locaties verdwenen is, aangezien 'vervolg' waarnemingen zijn uitgebleven.

Conclusies

- De lichte toename van het aantal ontdekte groeiplaatsen lijkt het gevolg van een waarnemerseffect.⁸
- Op alle groeiplaatsen was het aantal individuen laag, meestal één of twee exemplaren.

- De aanwezigheid van Rood guichelheil op de groeiplaatsen was tijdelijk, met uitzondering van die aan de Heerdelaan in Zuidlaren.
- Rood guichelheil, een liefhebber van matig zware grondsoorten, zoals lemig zand en zandige klei blijft nog steeds een zeer zeldzame verschijning in Drenthe met zijn grotendeels pleistocene zandgronden.^{2 3 7 8}

Akkerandoorn (*Stachys arvensis*)

In Nederland is Akkerandoorn een plant van matig droge tot matig vochtige kalkarme, voedselrijke en humeuze bodems, zoals zand-, dal-, leem- en kleigronden. De soort komt voor in moestuinen, akkers en ook in wegbermen.^{2 3 5 7 8}

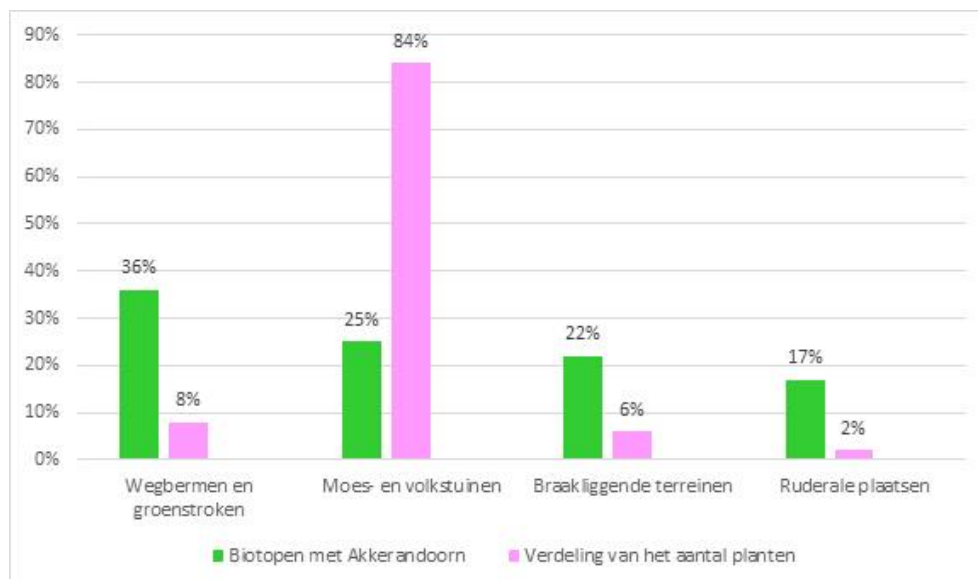
Vanaf 2014 ontdekte ik een aantal nieuwe groeiplaatsen van deze soort in de provincie Drenthe. Aangevuld met enkele gegevens van andere waarnemers leverde dit ruim 35 groeiplaatsen op⁶. In het landelijk gebied is Akkerandoorn niet in akkers gevonden, maar wel in de buurt van menselijke bewoning (twee waarnemingen).

Akkerandoorns in omgewerkte wegberm, Roden, 1 december 2019 (Foto's: Guus de Vries).

Vrijwel alle groeiplaatsen met Akkerandoorn bevonden zich in stedelijk gebied, namelijk in woonkernen (75%) en in moes- en volkstuinten (25%).

In Figuur 2 is te zien dat Akkerandoorn in woonkernen vooral een voorkeur heeft voor omgewerkte wegbermen en groenstroken (36% van alle biotopen), terwijl hij het minst vaak wordt aangetroffen op ruderaal plaatsen (17%). Overigens zijn tot het biotoop braakliggende terreinen ook vijf gestorte grondhopen gerekend.

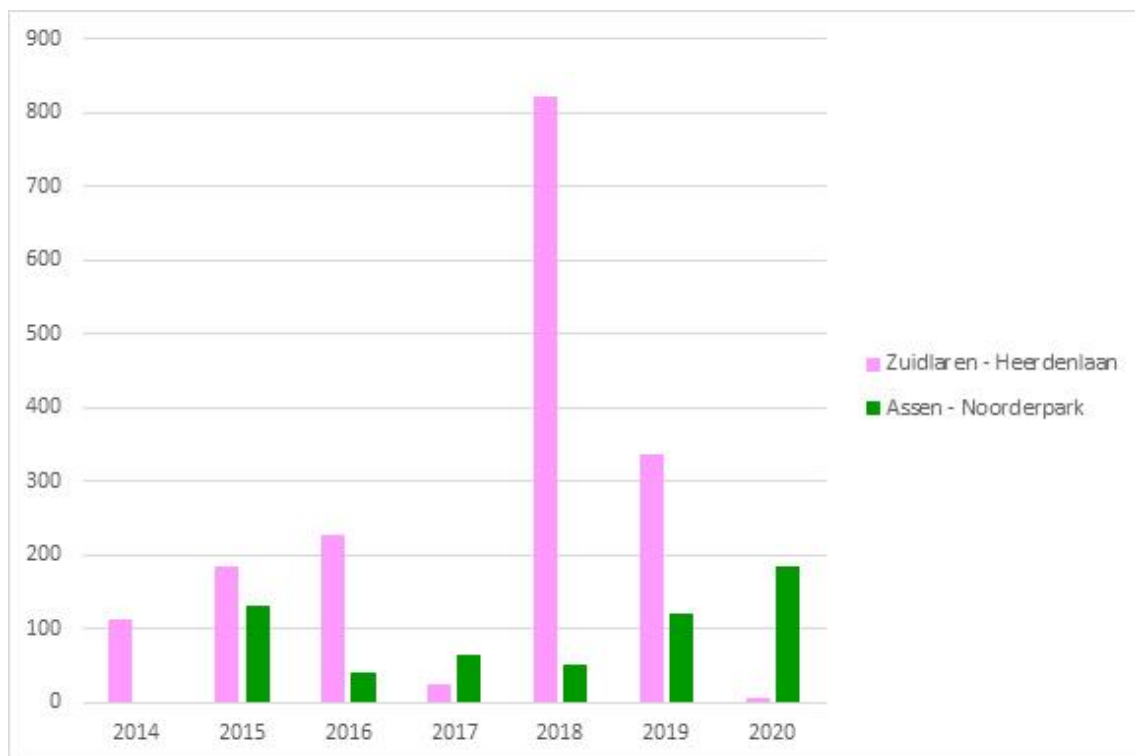

Figuur 2: De verdeling van 36 groeiplaatsen met Akkerandoorn over vier biotopen in Drenthe in de periode 2014 t/m 2020 en het procentuele aandeel van het gemiddeld aantal planten in elk van deze biotopen.

Voorts staat in figuur 2 aangegeven hoe het totaal aantal getelde planten is verdeeld over de vier verschillende biotopen. Verreweg het grootste deel van alle planten houdt zich op in moes- en volkstuinten (84%) en maar een fractie op ruderaal plaatsen (2%). Hoewel het overgrote deel van de planten in moes- en volkstuinten staat, vormen ze maar een kwart deel van alle groeiplaatsen met Akkerandoorn. Vaker wordt de soort gevonden in wegbermen en groenstroken, maar daar is het gemiddeld aantal planten echter laag (8% van het totaal). Nog lagere aantallen zijn gevonden op ruderaal plaatsen en braakliggende terreinen, namelijk 2% respectievelijk 6% van het totaal aantal getelde planten. Hoewel de soort een voorkeur zou hebben voor kalkarme, min of meer voedselrijke en humeuze bodems,^{3 7 8} lijkt verrijking met kalk bij sloop- en afbraakterreinen (ruim de helft van de braakliggende terreinen) geen belemmering voor vestiging.

Wanneer bij omgewerkte wegbermen en groenstroken, braakliggende terreinen en ruderaal plaatsen de bodem eenmalig is 'verstoord', gedragen de planten zich er als 'eenjaarsvliegen': meestal zijn ze na een jaar definitief verdwenen. Dit was het geval bij sloop- en afbraakterreinen in Annen – Zuidlaarderweg, in Assen – Troelstralaan en in Eelde – Hoofdweg. Bij moes- en volkstuinten waar het hoogste aantal planten staat is de situatie echter anders. De grond wordt er niet eenmalig, maar periodiek bewerkt wat ervoor zorgt dat Akkerandoorn er jaren stand kan houden. De belangrijkste populaties bevinden zich momenteel in Zuidlaren – Annerweg, Assen – Noorderpark en Rolde – Hunebedweg. Groeiplaatsen met 'enkelingen' handhaven zich in Norg (1 ex. in 2020), Zuidlaren – Heerdelaan (5 ex. in 2020) en Vries (4 ex. in 2020).

Ondanks jarenlange aanwezigheid van Akkerandoorn op volkstuincomplexen kunnen de aantallen daar een grillig verloop hebben. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van een locatie in Zuidlaren en een in Assen (Figuur 3).⁶

Figuur 3. Aantalsverloop van het aantal Akkerandoornplanten op een volkstuincomplex in Zuidlaren in de periode 2014 t/m 2020 en in Assen van 2015 t/m 2020.

Van 2014 t/m 2016 werd in Zuidlaren aan de Heerdelaan in de volkstuinten ongestoord getuind. In 2017 hield in de meeste tuinen het onderhoud op vanwege aangekondigde nieuwbouw-activiteiten dichtbij het volkstuincomplex. Daardoor raakten de verlaten tuinen al snel overgroeid door ruigtekruiden waarbij slechts een handjevol Akkerandoorns (24 ex.) nog kans zag het hoofd 'boven het gras' te houden. In 2018 werd niet alleen een deel van de inmiddels sterk verwilderde tuinen heringericht, ook werd de aanleg van groenstroken bij de gerealiseerde nieuwbouw voltooid, waarin honderden zaailingen ontkiemden (ruim 800). Een aanzienlijk deel van de planten (ruim 300) heeft zich het jaar erop nog staande weten te houden ondanks intensieve onderhoudswerkzaamheden, zoals schoffelen. In 2020 waren zowel de groenstroken als de opnieuw ingerichte volkstuinten 'onder controle'. Met moeite kon ik in de groenstroken nog vijf planten ontdekken. Een hele snelle teloorgang van deze prachtige plant!

Ook op het volkstuincomplex in het Noorderpark in Assen vertoont het aantal Akkerandoorns sterke jaarlijkse schommelingen, terwijl hier in dezelfde periode geen drastische ingrepen hadden plaatsgevonden. Verdubbeling of verdrievoudiging van het ene op het andere jaar lijkt eerder regel dan uitzondering te zijn. Mogelijk zijn weersomstandigheden van invloed. Zo kan bijvoorbeeld in zomerse perioden van lange droogte ontkieming van zaad mogelijk worden uitgesteld of zelfs worden overgeslagen.

Nawoord

In nagenoeg het hele buitengebied is het anno 2020 vergeefs zoeken naar Akkerandoorn. Hoewel de soort in vier verschillende biotopen is aangetroffen, is de aanwezigheid in drie daarvan van tijdelijke aard en zijn de aantallen er laag. Moes- en volkstuinten zijn de enige biotopen waar Akkerandoorn de kans krijgt langdurig stand te houden. Een van de voorwaarden voor jarenlange aanwezigheid lijkt te zijn de periodieke verstoring van de grond (in dit geval omspitten) en bemesting met stalmest. Te zwaar bemesten lijkt een averechts effect te hebben. Helaas wordt Akkerandoorn meestal in een klein deel van een volkstuincomplex aangetroffen of zelfs in een enkel hoekje. Daardoor neemt hij ook in deze biotoop een zeer kwetsbare positie in⁵. Een lichtpuntje is dat Akkerandoorn niet erg gevoelig schijnt te zijn voor herbiciden⁷ en een lange bloeiperiode kent, vanaf juli tot de eerste stevige nachtvorsten^{2 3 5 7}. De soort lijkt bovendien te profiteren van de zachte weersomstandigheden gedurende de afgelopen winters. Zo stonden in januari 2018 en 2019 nog tientallen planten volop in bloei, zoals in een omgewerkte wegberm in Roden.

Conclusies

- Akkerandoorn is een echte opportunist die onverwacht kan opduiken op gestorte grondhopen of verrijkte plaatsen waar de bodem net is omgewerkt. Doordat ze op de meeste groeiplaatsen al binnen een jaar is verdwenen kan gemakkelijk een te rooskleurig beeld ontstaan van de actuele verspreiding.
- De huidige verspreiding van Akkerandoorn in Noord- en Midden-Drenthe is beperkt tot zes volkstuincomplexen. In drie daarvan staat de soort op het punt te verdwijnen, namelijk in Zuidlaren – Heerdelaan, in Vries – Sperwerstraat en in Norg – Leliestraat.
- Hoewel volkstuincomplexen Akkerandoorn nog het meest gunstige toekomstperspectief bieden, blijft haar voortbestaan ook hier onzeker. Illustratief daarvoor is een nettere (te nette) manier van tuinieren door nieuwe tuineigenaars, zoals in 2020 aan de Heerdelaan in Zuidlaren en aan de Leliestraat in Norg.
- Het voortbestaan van Akkerandoorn ligt dan ook voor een belangrijk deel in handen van tuinliefhebbers die een – meer – biologische/ecologische werkwijze toepassen en/of die de aanwezigheid van 'onkruid' tussen hun gewassen tolereren.
- Het is zeer de vraag of deze steeds zeldzamer wordende soort zich, ondanks haar opportunistische 'gedrag', in de toekomst nog in Drenthe zal weten te handhaven.

Bronnen

1. T. Denters, 2004: Stadsplanten, veldgids voor de stad. Fontaine Uitgevers bv, 's Graveland.
2. H. Duistermaat, 2020: Heukels' Flora van Nederland. Ed. 24. Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht.
3. <https://www.verspreidingsatlas.nl/planten>
4. G.R. de Vries, 2016: Gladde en Doffe ereprijs, nog steeds in de provincie Groningen. Floron Nieuwsbrief Groningen nr. 23: 17-20.
5. G.R. de Vries, 2016: Volkstuinen in Groningen, schuilplaats voor akkerkruiden. Floron Nieuwsbrief Groningen nr. 23: 27-33.
6. <https://waarneming.nl/>
7. E.J. Weeda, R. Westra, Ch. Westra, T. Westra, 1985: Nederlandse Oecologische Flora, deel 3. IVN, VARA en VEVIN. De Lange/Van Leer, Deventer: 69-71, 167, 223-225.
8. Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999: Atlas van de Drentse Flora. Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs bv. Haarlem/Werkgroep Florakartering Drenthe: 77, 89, 104, 116, 131, 151.

Inventarisatie LOFAR-gebied bij Buinen

Jan Klooster, namens plantenwerkgroep IVN Borger-Odoorn

In de afgelopen jaren heeft de plantenwerkgroep van IVN Borger-Odoorn verslag gedaan van haar inventarisaties in de Mandelanden (Vink, 2018 a en b; Klooster e.a., 2019). Dit jaar zijn niet alleen de Mandelanden weer bezocht, maar is ook een deel van LOFAR-gebied geïnventariseerd (zie Figuur 1a). Dit artikel is een samenvatting van onze bevindingen in 2020.

LOFAR

LOFAR (Low Frequency Array) is een radiotelescoop van [ASTRON](#) in Dwingeloo. Op dit moment is het (nog) de grootste telescoop ter wereld, die met zijn duizenden antennes straling van heel lange golflengte (dus lage frequentie) kan registreren. Met dit onderzoek wordt gekeken naar het eerste begin van het heelal. Het belangrijkste gebied van LOFAR ligt in het dal van de Hunze tussen Exloo en Buinen. Verspreid over het land en verder in Duitsland tot aan Estland toe, zijn kleinere antennevelden die met elkaar verbonden zijn. Voor de waarnemingen is het van groot belang dat er geen trillingen of radiogolven in de omgeving van de antennevelden worden geproduceerd, bijvoorbeeld door landbouwtrekkers. Om die reden zijn voor de aanleg van de antennevelden ('terpen') gronden aangekocht en is de bestemming gewijzigd van agrarisch gebied naar natuur. Aangezien heelalonderzoekers geen natuurbeheerders zijn, is het omringende gebied in beheer gegeven aan Het Drents Landschap (HDL). HDL volgt nu de ontwikkelingen van de vegetatie. Het deel dat we in 2020 geïnventariseerd hebben, was al een tijd niet meer onderzocht.

Luisteren naar een signaal van net na de oerknal: een van de terpen met antennes in het LOFAR-gebied (Foto: Jos Vink).

Ligging van het geïnventariseerde gebied

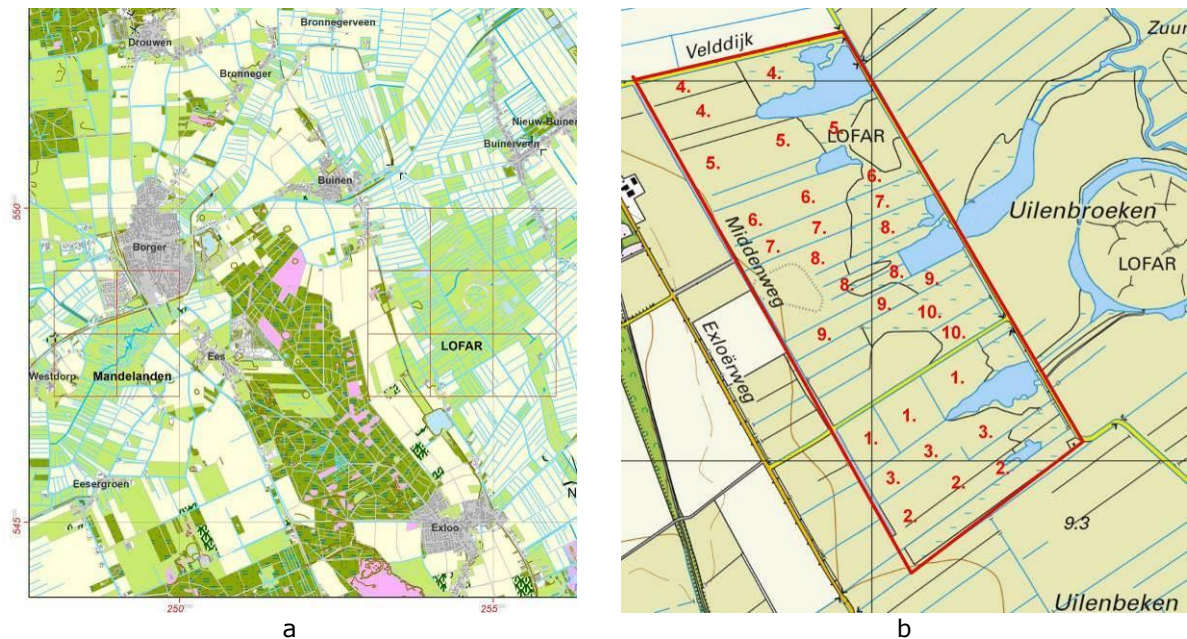
Het LOFAR-gebied ligt in het dal van het Achterste Diep, een van de twee voedingsbeken van de Hunze. Het is in totaal ruim 320 hectare groot (figuur 1a). Hiervan hebben we, in overleg met Het Drents Landschap, circa 50 hectare bekeken (figuur 1b). Dit is een blok van meerdere percelen ten oosten van de Middenweg. Voorheen was dit deel in agrarisch gebruik als grasland. Van deze percelen is de bovenlaag verwijderd. Dit materiaal is gebruikt om terreinverhogingen ('terpen') te maken waar de antennes op staan. Inrichting van het gebied heeft plaatsgevonden in 2009-2010. Na de inrichting heeft het gebied zijn eigen ontwikkeling kunnen doormaken.

Het onderzochte deel in het dal van het Achterste Diep ligt op de flank van de Hondsrug, ongeveer 1 tot 2 kilometer van 'de top' en ruim 10 meter lager. Door dit hoogteverschil is er in het gebied een hoge kweldruk aanwezig. Dit blijkt niet alleen uit veel 'roest' in sloten en plassen, maar ook uit het voorkomen van plantensoorten, die kwel indiceren. Mede door de kweldruk staat in het gebied het hele jaar, ook in de afgelopen droge zomer, het water dicht onder het maaiveld. In oostelijke richting lopen de percelen een beetje af; op deze lagere delen staat het hele jaar water zodat bezoek aan het terrein zonder laarzen resulteert in natte voeten. Hier is Riet de dominante plant.

Werkwijze

In verband met het voorkomen van weidevogels zijn we gestart na afloop van het broedseizoen. In de periode tussen 2 juli en 15 september 2020 is het gebied bijna wekelijks bezocht en telkens is één perceel geïnventariseerd. In totaal zijn 10 percelen doorkruist. Even overstappen naar het naast gelegen perceel was door de hoge waterstand in de scheidende en sterk verlandende sloten niet mogelijk zonder dat het water in de laarzen zou lopen. Doordat we pas in de zomer met het veldwerk begonnen zijn hebben we vooral een na-seizoenbeeld gekregen. Ook vroeg bloeiende

soorten als orchideeën zullen daardoor minder zijn waargenomen dan wanneer we vroeger waren geweest.

Figuur 1: De ligging van het LOFAR-gebied aan de oostzijde van de Hondsrug tussen Buinen en Exloo (a) en het daarvan in 2020 geïnventariseerde deel (b). De nummers in de onderzochte percelen verwijzen naar perceelnummers in tabel 1. (Bron: Kadaster).

Het LOFAR-gebied gezien vanaf het begin van de Middenweg, bij perceel 4 (zie figuur1b), begin september 2020 (Foto: Ben Hoentjen).

Van elk bezocht perceel is een soortenlijst gemaakt. In overleg met Het Drents Landschap is een lijst van 'bijzondere' soorten opgesteld, waaraan extra aandacht is besteed: soorten die kwel indiceren en soorten die kenmerkend zijn voor schrale graslanden. De groeiplaatsen van deze aandachtsoorten zijn door middel van de NOVA-app gedetailleerd vastgelegd met een schatting van het aantal exemplaren volgens de Floron-abundantiecodes.

Resultaten

Het aantal soorten per perceel (tabel 1)

Het aantal soorten schommelt voor de meeste percelen rondom 90-100, met als laagste 80 en als hoogste 106 soorten (tabel 1). In totaal zijn 210 verschillende plantensoorten waargenomen. Omdat we pas laat in het seizoen gestart zijn, zal het werkelijke aantal soorten iets hoger liggen.

Soorten die in vrijwel alle percelen voorkomen

In tabel 1 zijn alle soorten opgenomen die in tenminste 9 van de 10 percelen voorkomen.

Uitzondering hierop is de Rietorchis, die in 8 percelen is gevonden. Reden voor deze uitzondering is het grote aantal exemplaren van deze soort. Op sommige plekken vonden we op een klein oppervlak meer dan 500 exemplaren bij elkaar! Daarbij moet ook nog in het oog gehouden worden dat we laat in het seizoen geïnventariseerd hebben. Door te kiezen voor soorten die in (nagenoeg) alle percelen voorkomen, ontstaat een beeld waarin de percelen overeenkomen en van de ontwikkelrichting van dit gebied in hoofdlijn.

Perceel	4	5	6	7	8	9	10	1	2	3	
Datum	1/8	1/8	1/8	1/8	1/9	15/9	15/9	2/7	22/7	15/7	
Aantal soorten	95	98	92	104	102	106	93	105	86	80	
wetenschappelijk naam											Nederlandse naam
<i>Berula erecta</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Kleine waterreppie
<i>Equisetum fluviatile</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Holpijp
<i>Juncus acutiflorus</i>	+	+	+	+	+	+		+	+	+	Veldrus
<i>Galium palustre</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Moeraswalstro
<i>Hydrocharis morsus-ranae</i>	+	+		+	+	+	+	+	+	+	Kikkerbeet
<i>Lotus pedunculatus</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Moerasrolklaver
<i>Mentha aquatica</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Watermunt
<i>Rhinanthus angustifolius</i>	+	+	+	+		+	+	+	+	+	Grote ratelaar
<i>Carex echinata</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Sterzegge
<i>Carex nigra</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Zwarte zegge
<i>Carex panicea</i>	+	+	+	+	+		+	+	+	+	Blauwe zegge
<i>Carex rostrata</i>	+	+	+	+	+		+	+	+	+	Snavelzegge
<i>Dactylorhiza praetermissa</i>	+	+	+	+	+	+	+				Rietorchis
<i>Drosera rotundifolia</i>	+	+	+		+	+	+	+	+	+	Ronde zonnedauw
<i>Eriophorum angustifolium</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Veenpluis
<i>Euphrasia stricta</i>	+	+	+	+	+	+	+				Stijve ogentroost
<i>Pedicularis palustris</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Moeraskartelblad
<i>Potentilla erecta</i>	+	+	+		+	+	+	+	+	+	Tormentil
<i>Ranunculus flammula</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Egelboterbloem
<i>Salix repens</i>	+		+	+	+	+	+	+	+	+	Kruipwilg
<i>Betula pubescens</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Zachte berk
<i>Salix aurita</i>	+		+	+	+	+	+	+	+	+	Geoorde wilg
<i>Salix cinerea</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Grauwe wilg
<i>Agrostis capillaris</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Gewoon struisgras
<i>Agrostis stolonifera</i>	+	+	+	+	+	+		+	+	+	Fioringras
<i>Alisma plantago-aquatica</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Grote waterweegbree
<i>Angelica sylvestris</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Gewone engelwortel
<i>Calamagrostis canescens</i>	+	+	+		+	+	+	+	+	+	Hennegras
<i>Carex demissa</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Geelgroene zegge
<i>Carex leporina</i>	+	+	+	+	+	+	+	+		+	Hazen zegge
<i>Eupatorium cannabinum</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Koninginnekruid
<i>Holcus lanatus</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Gestreepte witbol
<i>Hydrocotyle vulgaris</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Gewone waternavel
<i>Hypochaeris radicata</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Gewoon biggenkruid
<i>Jacobaea vulgaris</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Gewoon jakobskruid
<i>Juncus articulatus</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Zomprus
<i>Juncus effusus</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Pitrus
<i>Lemna minor</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Klein kroos
<i>Lycopus europaeus</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Wolfspoot
<i>Lythrum salicaria</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Grote kattenstaart
<i>Myosotis scorpioides</i>	+	+	+	+	+	+		+	+	+	Moerasvergeet-mij-nietje
<i>Phragmites australis</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Riet
<i>Prunella vulgaris</i>	+	+	+	+	+	+		+	+	+	Gewone brunel
<i>Solidago gigantea</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Late guldenroede
<i>Trifolium pratense</i>		+	+	+	+	+	+	+	+	+	Rode klaver
<i>Typha latifolia</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Grote lisdodde

Tabel 1: Het aantal soorten per bezoeksdatum per perceel en de waargenomen soorten die in 9 of 10 percelen zijn aangetroffen, ingedeeld naar soortgroep (zie tekst). De perceelnummers verwijzen naar de nummering in figuur 1b. Namen volgens Heukels' Flora van Nederland, 24e druk (Duistermaat, 2020)

De soorten in tabel 1 kunnen in een aantal groepen ingedeeld worden: kwelindicatoren (blauw), kenmerkende soorten van schraalgraslanden of schrale hooilanden (oranje) en opslag van bomen en struiken (groen). Van tot een soortgroep behorende soorten die in minder dan 9 percelen zijn aangetroffen is steeds tussen haakjes het aantal percelen vermeld.

Kwelindicatoren

In vrijwel alle percelen zijn Kleine watereppe (figuur 2), Holpijp en Veldrus aanwezig. Daarnaast zijn ook andere kwelindicatoren aangetroffen: Gevleugeld Hertshooi (8), Schildereprijs (6), Duizendknoopfonteinkruid (2), Beekpunge (1) en Gewone dotterbloem (1). Het veelvuldig voorkomen van kwelindicatoren komt overeen met het beeld van 'roest' in het oppervlaktewater.

De kwelindicator Kleine watereppe is in alle onderzochte percelen gevonden (Foto: Jos Vink).

Figuur 2: De verspreiding van Kleine watereppe (*Berula erecta*) in de onderzochte percelen van het LOFAR-gebied in 2020.

Figuur 3: De verspreiding van Rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa*) in de onderzochte percelen van het LOFAR-gebied in 2020.

Tussen haarden van Veldrus op zoek naar andere kwelindicatoren (Foto: Ben Hoentjen).

Soorten van schraalgraslanden of schrale hooilanden

Deze groep planten is ruim vertegenwoordigd in tabel 1. Het betreft enerzijds soorten die thuis horen in het Dotterbloem-verbond (Schaminée e.a., 1996) en anderzijds soorten die behoren tot de Klasse van de Kleine zeggen (Schaminée e.a., 1995).

Vertegenwoordigers van het Dotterbloemverbond zijn onder meer: Moerasrolklaver, Gewone waternavel, Moeraswalstro, Watermunt, Veldrus en Grote ratelaar. Tot de klasse van de Kleine zeggen zijn de volgende soorten te rekenen: Sterzegge, Zwarte zegge, Blauwe zegge, Rietorchis, Moeraskartelblad, Kruipwilg, Veenpluis, Egelboterbloem, Snavelzegge, Gevleugeld hertshooi, Stijve ogentroost, Ronde zonnedaauw en Tormenti. Behalve Gevleugeld hertshooi (8 x) komen al deze soorten in tenminste 9 van de 10 percelen voor. De meeste soorten van deze groep zijn kenmerkend voor Kleine zeggen-vegetaties, die in bovenlopen van beken, zoals hier het Achterste diep, de geschikte hydrologische groeiomstandigheden vinden: enerzijds een wat zuurder milieu door oppervlakkige toestroom van regenwater en anderzijds de aanvoer van basenrijk water door uit-tredend grondwater (kwel).

De Rietorchis komt in vrijwel alle percelen voor en vaak in grote aantallen (Foto: Jos Vink).

Opslag van bomen en struiken

In alle percelen is sprake van veel opslag van bomen en struiken. Hierbij gaat het vooral om Zachte Berk, Geoorde Wilg en Grauwe Wilg. Inmiddels (medio november 2020) zijn de percelen gemaaid en is de opslag weer verdwenen. Naar ons idee is het van belang voor zowel de vegetatie als voor de weidevogels dat de struiken gemaaid blijven worden.

Bijzondere soorten

Wat een bijzondere soort is, is afhankelijk van wat je bijzonder vindt. Voor ons gold: het is een zeldzame soort die voor ons bijzonder was. Tot deze categorie horen (tussen haakjes aantal percelen waarin de soort is gevonden): Kleine zonnedauw (2), Kamvaren (6), Naaldwaterbies (1), Moeraswespenorchis (1), Rondbladig Wintergroen (1), Moerasvaren (1) en Moeraszoutgras (3).

Een zeer verrassende vondst, Rondbladig wintergroen, in perceel 2 (Foto: Jos Vink).

Conclusie

Uit onze inventarisatie is in onze ogen gebleken dat op de onderzochte percelen soortenrijke vegetaties voorkomen met bijzondere soorten. Met name de Rietorchis is zeer talrijk en al ruim verspreid over de percelen (figuur 3), alleen niet in de lager gelegen oostelijke, permanent natte delen ervan, waar Riet overheerst. Daarnaast komt een aantal erg zeldzame soorten voor. Dit betekent dat dit deel van LOFAR, 10 jaar na inrichting tot natuurgebied, behalve voor vogels ook floristisch gezien een bijzonder gebied is geworden. Hoe het zich in de toekomst verder ontwikkelt, is nog niet geheel te voorspellen. Veel zal afhangen van het beheer.

De plantenwerkgroep IVN Borger bestond in 2020 uit Jolijt Dijkstra, Jan Klooster, Wietze Koops, Jan Veldman en Jos Vink, met als regelmatige gasten Els Heijman en Ben Hoentjen. De kaartjes van figuur 1b, 2 en 3 in dit artikel zijn gemaakt door Wietze Koops. Meer informatie over de resultaten van de inventarisatie in het LOFAR-gebied is te lezen op de [website](#) van IVN Borger-Odoorn.

Leden van de werkgroep aan het inventariseren, augustus 2020 (Foto: Jos Vink).

Literatuur

1. Klooster, J., W. Koops en J. Vink, 2019: Zes jaar kijken naar planten in de Mandelanden.
2. Nieuwsbrief Werkgroep Florakartering Drenthe 55: 10-14.
3. Schaminée, J.H.J., E.J. Weeda & V. Westhoff, 1995: De vegetatie van Nederland. Deel 2. Plantengemeenschappen van wateren, moerassen en natte heide. OPULUS PRESS, Uppsala-Leiden.
4. Schaminée, J.H.J., A.H.F. Stortelder & E.J. Weeda, 1996: De vegetatie van Nederland. Deel 3. Plantengemeenschappen van graslanden, zomen en droge heide. OPULUS PRESS, Uppsala-Leiden.
5. Vink, J., 2018a: Inventarisatie plantengroei in de Mandelanden. Nieuwsbrief Werkgroep Florakartering Drenthe 53:13-18.
6. Vink, J., 2018b: Inventarisatie plantengroei in de Mandelanden in 2018. Nieuwsbrief Werkgroep Florakartering Drenthe 54: 26-33.

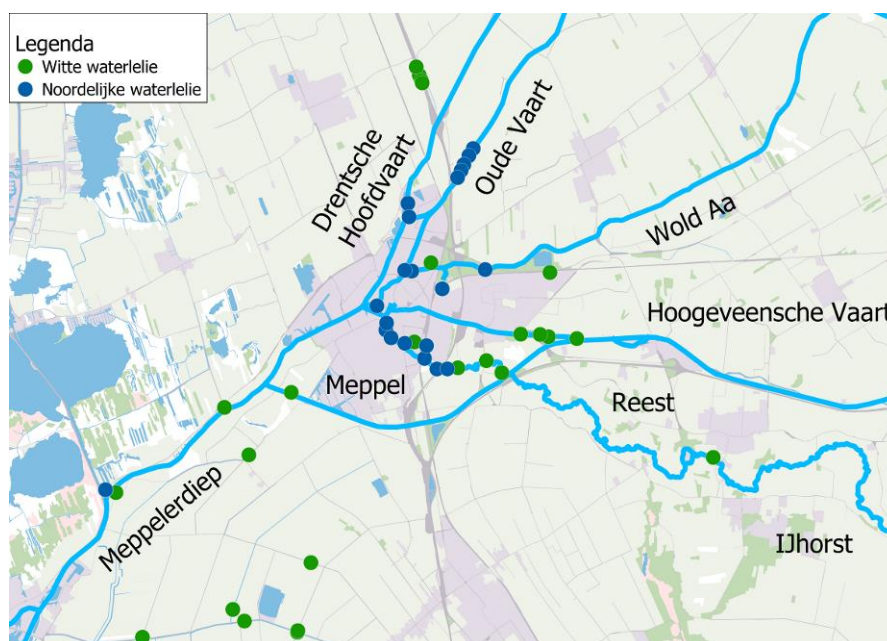
De Noordelijke waterlelie in Drenthe, herkenning en verspreiding

Edwin Dijkhuis

Door COVID-19 maatregelen gedwongen hield ik afgelopen zomer vrije tijd over en besloot ik mijn woonplaats Meppel eens wat beter onder de loop te nemen. Het leverde in korte tijd onder andere een groot aantal nieuwe groeiplaatsen van Rijstgras op¹. Rijstgras was echter bijvangst van een andere plantenjacht: die op de Noordelijke waterlelie.

Op jacht naar de Noordelijke waterlelie rond Meppel

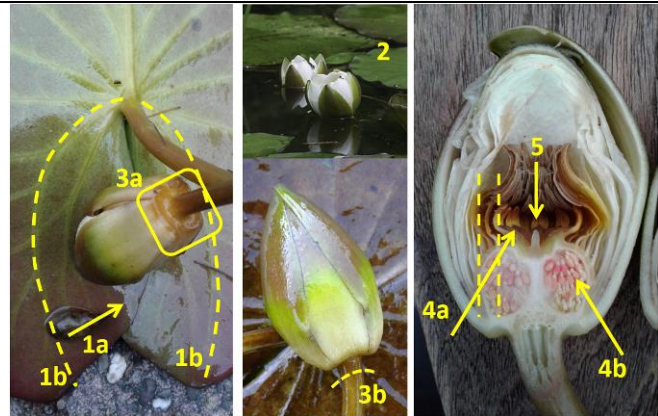
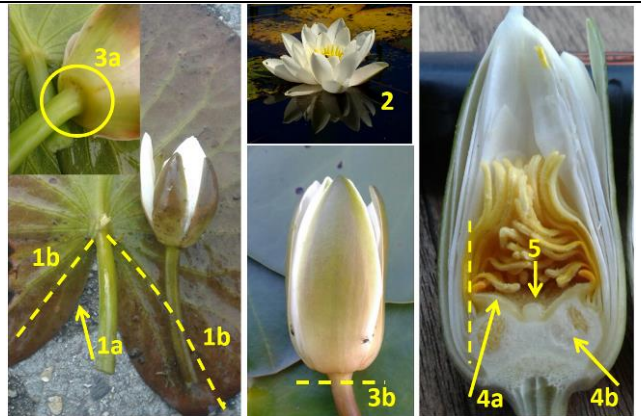
In 2019 trof ik een kleine groeiplaats van de Noordelijke waterlelie (*Nymphaea candida*) aan in een sloot langs het Kuijersbosch ten noorden van Nijeveen. De determinatie werd bevestigd door Rense Haveman, die zich de afgelopen jaren samen met Henk Jager en Iris de Ronde uitgebreid met deze soort heeft beziggehouden². Toen ik deze zomer opnieuw Noordelijke waterlelie tegenkwam, deze keer in de Schuttevaerhaven vlakbij het centrum van Meppel, besloot ik om eens te kijken of ze op meer plekken in de Meppelse wateren te vinden zou zijn. En dat bleek het geval. Uiteindelijk trof ik haar aan in negen km-hokken. Het rijkst groeide ze in de benedenloop van de Reest (omgeving Wilhelminapark, figuur 1). Binnen de bebouwde kom van Meppel is Noordelijke waterlelie verreweg de meest voorkomende waterlelie. De sterk gelijkende Witte waterlelie (*Nymphaea alba*) is hier slechts incidenteel gevonden. Buiten de bebouwde kom van Meppel is de situatie opvallend genoeg precies omgekeerd en is de Witte waterlelie talrijker. Onduidelijk is wat hier de reden van is.

Figuur 1: Een gerichte zoektocht leverde binnen de bebouwde kom van Meppel een groot aantal groeiplaatsen op van Noordelijke waterlelie (blauwe stippen). Buiten de bebouwde kom bleek de Witte waterlelie (groene stippen) algemener.

Herkenning

Het herkennen van een Noordelijke waterlelie is lastig. Maar het helpt als je weet waar je op moet letten. In de fotocollages in tabel 1 staan de verschillen weergegeven, waarbij met pijltjes en nummers staat aangeven waar je op moet letten (zie ook Heukels' Flora van Nederland, 24e druk).

Noordelijke waterlelie (<i>Nymphaea candida</i>)	Witte waterlelie (<i>Nymphaea alba</i>)
	
De Noordelijke waterlelie is te herkennen aan de volgende kenmerken: - Basale bladslippen elkaar overlappend (1a). Hoofdnerf basale bladpunten gebogen (1b); - Bekervormige bloem met basis onder water (2); - Bloembodem aan onderzijde vierkant, hol (3a). Bloembasis op zijaanzicht concaaf (3b); - Doorsnede stempelschijf (4a) kleiner dan doorsnede vruchtbeginsel (4b): zie verhouding tussen stippellijnen; - Stempelschijf met (5-)6-10(-14) stempelstralen; - Centrale uitsteeksel 1,5-3,5 maal zo lang als breed (5).	De Witte waterlelie is te herkennen aan de volgende kenmerken: - Basale bladslippen wel/niet overlappend (1a). Hoofdnerf basale bladpunten recht en van elkaar wijkend (1b); - Stervormige bloem op het water drijvend (2); - Bloembodem aan onderzijde ± rond (3a) en niet hol. Bloembasis op zijaanzicht recht (3b); - Doorsnede stempelschijf (4a) ongeveer even breed als doorsnede vruchtbeginsel (4b): zie stippellijn; - Stempelschijf met (10-)14-25 stempelstralen; - Centrale uitsteeksel ongeveer even lang als breed (5).

Tabel 1: Voor herkenning belangrijke kenmerken van de Noordelijke en de Witte waterlelie. Foto's: bloem Noordelijke waterlelie: Rense Haveman; bloem Witte waterlelie: Joop Verburg. Overige foto's: Edwin Dijkhuis.

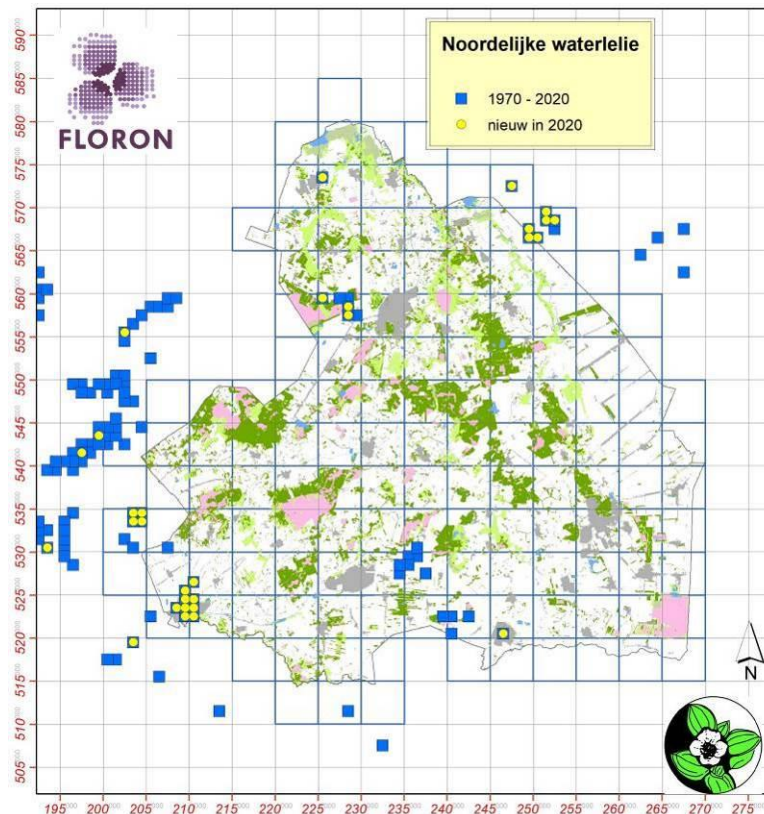
Het veel gebruikte kenmerk van elkaar overlappende bladslippen bij de Noordelijke waterlelie is niet waterdicht. Ook Witte waterlelie kan dit hebben. Gebruik voor het op naam brengen daarom altijd bloemkenmerken. Op basis van de verhouding doorsnede vruchtbeginsel-doorsnede stempelschijf en de vorm van het centrale uitsteeksel zijn de meeste planten wel op naam te brengen. Het tellen van het aantal stempelstralen is een goede controle. Ook de min of meer vierkante, concave bloembasis is kenmerkend voor de Noordelijke waterlelie.

Verspreiding in Drenthe

Het zwaartepunt van de verspreiding in Nederland ligt aan de westkant van het Drents Plateau, in de beekdalen en veenkoloniën van Zuidoost-Friesland (figuur 2).

De nieuw ontdekte groeiplaatsen bij Meppel sluiten aan op het voorkomen in het stroomgebied van het Meppelerdiep. In Drenthe is de soort in het verleden aangetroffen bij De Krim (1978), Nieuw-Balinge (2006) en Huis ter Heide (1993). Tijdens het onderzoek van Haveman et. al.²⁾ bleek ze in het veenontginningsgebied ten oosten van Hoogeveen aanwezig in negen kilometerhokken. Ze kwam vooral talrijk voor in de Middenraai tussen Nieuw Balinge en Nieuweroord. Afgelopen jaar trof ik tijdens een zoektocht naar Rijstgras bij Coevorden de Noordelijke waterlelie ook aan in de haven van Coevorden. Deze groeiplaats sluit aan bij het voorkomen in de veenontginning tussen De Krim en Nieuw-Balinge. Bij controle van de historische opgave van Huis ter Heide door Haveman et. al.²⁾ bleek ze ter plekke nog steeds te groeien in de Norgervaart. Aangestoken door

het 'waterlelie virus' hebben Willie Riemsma en Annie Vos er afgelopen jaar ook werk van gemaakt. Dit resulteerde onder andere in aanvullingen op de verspreiding rond Huis ter Heide. Het resulteerde ook in de herkenning van Noordelijke waterlelie in het Annerveensche kanaal tijdens de excursie van Floron-district Groningen op 29 augustus. Deze groeiplaats sluit mooi aan op een historische opgave uit Veendam (Groningen), waarvan in 1881 herbariummateriaal is verzameld. Verrassend was de vondst van Noordelijke waterlelie in Roden tijdens de WFD-excursie van 5 september 2020. Uit deze omgeving waren tot op heden geen opgaven bekend.

Figuur 2: De verspreiding van de Noordelijke waterlelie in Drenthe in de periode 1970-2020, met daarbij de kanttekening dat de Noordelijke waterlelie in het verleden nagenoeg altijd voor de Witte waterlelie zal zijn aangezien. De weergegeven verspreiding is daarom zeker niet compleet (Bron: NDFF).

Dus, mocht je komend veldseizoen bloeiende waterlelies tegenkomen, bekijk deze dan goed. Waterlelies bloeien lang, van circa half mei tot begin oktober, dus grote kans dat je ze tijdens het inventariseren in bloei zult vinden. Planten die niet bloeien kun je beter als combinatiesoort (*Nymphaea alba/candida*) doorgeven. Voeg bij je waarneming altijd een foto van tenminste de dwarsdoorsnede van de bloem en noteer tevens het aantal stempelstralen. Zonder fotobewijs kunnen de validatoren waarnemingen van de Noordelijke waterlelie niet beoordelen. Het bemachtigen van een bloem vergt wel wat handigheid. Een hark (aan een lang touw) werkt redelijk, maar soms moet je gewoon te water. Dat levert niet alleen het gewenste bewijsmateriaal, maar vaak ook geanimeerde gesprekken met voorbijgangers op.

Literatuur

1. E. Dijkhuis en M. van Santen (2020): Op jacht naar Rijstgras rond Meppel. Planten (13) 12-14.
2. Haveman, R., H. Jager & I. de Ronde (2017): Een echo uit een koud verleden: het *Nymphaeetum candidae* Miljan 1958 in Nederland. Stratiotes 52: 5-31 (kan worden gedownload op Verspreidingsatlas).

Dotters in de Mandelanden

Jan Klooster, namens de plantenwerkgroep IVN Borger-Odoorn

In 2012-2013 is in het dal van het Voorste Diep, een zijbeek van de Hunze, bij Borger door Het Drentse Landschap het natuurgebied de Mandelanden ingericht (zie blz. 14 figuur 1a). Daarmee werd weer een stukje van de Hunze-visie gerealiseerd, een ambitieus plan van Het Drentse Landschap en Het Groninger Landschap om het Hunzedal vanaf de oorsprong tot voorbij de stad Groningen weer zoveel mogelijk aan de natuur terug te geven (Boivin, 2017). In het voorlopige beheerplan van 2014 is ingezet om het grootste deel van de Mandelanden te beheren als grasland. In een klein deel kan zich moerasbos ontwikkelen. Op de lagere en nattere delen zou naar verwachting Dotterbloemhooiland ontstaan, op de hoger gelegen flanken bloemrijk hooiland. Op deze hogere flanken vindt ook begrazing plaats als beheersvorm.

Het Voorste diep, gezien vanaf het stuwte bij de Schoolstraat, voor de inrichting van de Mandelanden, april 2009 (Foto Ben Hoentjen).

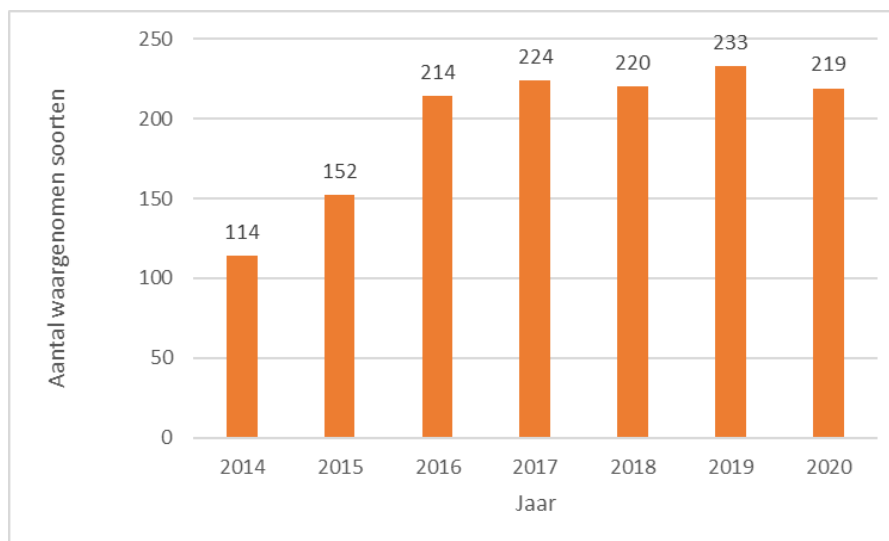
Ontwikkelingen gevolgd

Vanaf 2014 inventariseert de plantenwerkgroep van IVN Borger-Odoorn de flora in dit gebied. In de eerste vier jaar (2014 t/m 2017) is telkens een deel van het gebied, gelegen in een van de vier km-hokken waarbinnen de Mandelanden liggen, geïnventariseerd. Vanaf 2018 is jaarlijks het hele gebied doorkruist. Over de resultaten tot en met 2019 is in de WFD-nieuwsbrief verslag gedaan (Vink, 2018 a en b; Klooster e.a., 2019). Doordat in de eerste vier jaar niet het gehele gebied is onderzocht, is het signaleren van trends op basis van de gevonden soorten niet goed mogelijk. Mede op basis van waarnemingen in 2020 en onze 'veldervaringen' doen we hier toch een voorzichtige poging.

Soortenrijkdom

In totaal hebben we in het gebied 343 soorten waargenomen in de afgelopen zeven jaar. Hiervan zijn er 47 slechts in één jaar gezien, 38 soorten twee jaar. Sommige soorten verdwenen ook snel weer na vestiging. Dat geldt bijvoorbeeld voor Pijlkruidkers (*Lepidium draba*), Blauwe verbena (*Verbena hastata*) en Perzische klaver (*Trifolium resupinatum*). Enkele soorten zijn mogelijk met wetlandmaaiers meegekomen. In dit verband kunnen Rode ogentroost (*Odontites vernus subsp.*

serotinus) en Kleverige ogentroost (*Parentucellia viscosa*, zie Bentepollen, blz.45) genoemd worden. Het voorkomen van de Brede orchis (*Dactylorhiza majalis*) is bevestigd door Hans Dekker.

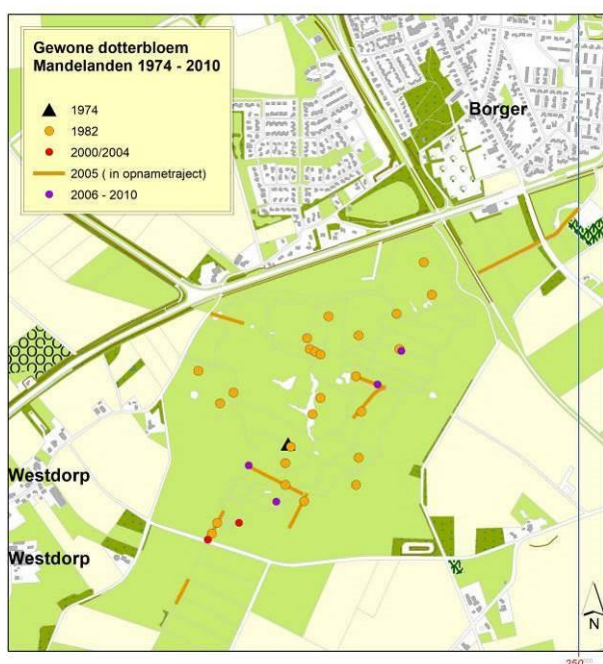

Figuur 1: Aantal in de Mandelanden waargenomen soorten per jaar in de periode 2014-2020.

Het aantal gevonden soorten was in de eerste twee jaar (veel) geringer dan in de volgende jaren (figuur 1), vooral omdat in die jaren maar een klein deel van het gebied is bekeken (kleine delen van een kilometerhok). Vanaf het derde jaar zijn ruim 200 soorten per jaar waargenomen. In 2020 is het gebied in het hoogseizoen minder frequent bezocht omdat de plantenwerkgroep toen ook een deel van het LOFAR-gebied inventariseerde (zie blz.13). Op het aantal gevonden soorten heeft dit wellicht enige invloed gehad.

De dotters komen terug

Tijdens de inventarisaties zijn altijd de groeiplaatsen van de Gewone dotterbloem zo compleet mogelijk vastgelegd. Tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw kwam deze soort verspreid over het hele gebied voor (Figuur 2). Sindsdien is deze kenmerkende voorjaarsbloeier hier nog maar weinig meer gevonden en dan alleen langs het toen nog genormaliseerde Voorste diep en de waterschapsleidingen. Sinds de inrichting van de Mandelanden als natuurgebied is de Gewone dotterbloem in de loop der jaren weer op steeds meer plekken opgedoken (tabel 1 en figuur 3) en ook met een toenemend aantal exemplaren.

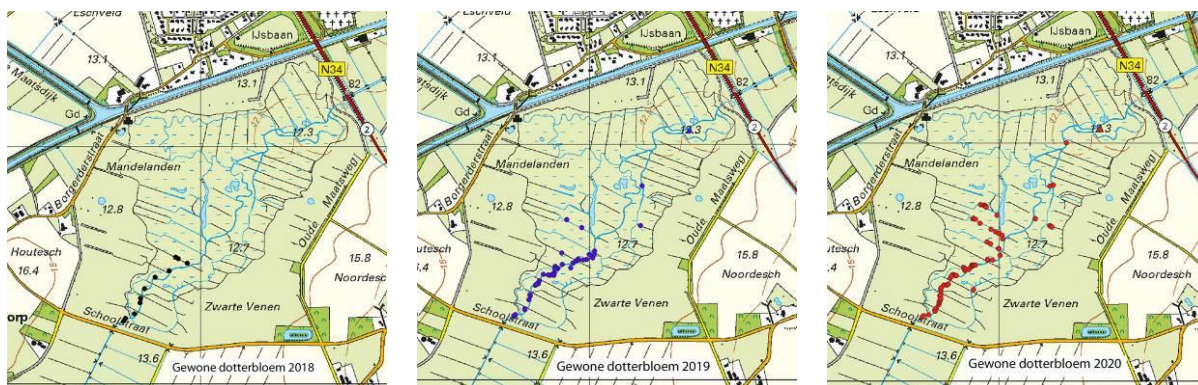
Figuur 2: Groeiplaatsen van de Gewone dotterbloem in de Mandelanden in de periode 1974- 2010 vóór de hermeandering van het Voorste diep (Bron: Provincie Drenthe, Flora-en vegetatiekarteringen 1974- 2013 en weidevogelmeetnet 1999-2010).

Bloeiende dotters bij ijzerbacterievlies door kwel in de Mandelanden, april 2019 (Foto: Jos Vink).

Jaar	Aantal gevonden	
	groeiplaatsen	exemplaren
2018	11	17
2019	44	156
2020	72	188

Tabel 1: Aantal waargenomen groeiplaatsen van de Gewone dotterbloem en het aantal exemplaren in de Mandelanden in de jaren 2018, 2019 en 2020. Het aantal exemplaren is deels een schatting, omdat in NOVA de abundantie in aantalsklassen wordt vastgelegd.

Figuur 3: Groeiplaatsen van de Gewone dotterbloem in de Mandelanden in (van links naar rechts) 2018, 2019 en 2020 (kaartjes: Wietze Koops).

Uit de kaartjes van figuur 3 komt naar voren dat:

- de kolonisatie van het gebied door dotters vanuit het zuiden lijkt ingezet, mogelijk door zaden van de ook ten zuiden van de Schoolstraat hier en daar langs het Voorste diep aanwezige planten of uit de zaadbank.
- de vindplaatsen in 2018 en 2019 vooral langs de beek liggen. Het lijkt erop dat het stromende water de zaden meeneemt naar stroomafwaarts gelegen plekken. In 2020 komen er groeiplaatsen bij die niet aan de beek liggen. Naar ons idee heeft dit te maken met een aantal weken helemaal onder water staan van het gebied in de winter 2019-2020. Wellicht zijn hierdoor nu ook zaden verspreid buiten de beek. Met deze kennis willen we Het Drentse Landschap adviseren ook de komende winter het gebied tijdelijk onder water te zetten.

Verschuiven van andere soorten dan dotters

Bij het verschuiven van andere soorten moeten we onderscheid maken tussen het lage middengedeelte van de Mandelanden en enkele afgeplagde delen aan de noordzijde van het terrein. Op de hoger gelegen flanken van het terrein zijn nog weinig ontwikkelingen te zien, wat ook in de lijn van de verwachtingen ligt. De flanken zijn opgehoogd met de afgeschraapte bovenlaag van de lager gelegen gronden in het midden van het terrein. Dit is veelal venige grond die mineraliseert. Hier duurt het nog veel jaren voor de verschraving zichtbaar wordt. Toch zijn ook hier de laatste jaren enkele soorten genoteerd die de verschraving inluiden, ook al gaat het vooralsnog om enkele exemplaren: Gewone veldbies (*Luzula campestris*), Veelbloemige veldbies (*Luzula multiflora*), Margriet (*Leucanthemum vulgare*) en Kamgras (*Cynosurus cristatus*). In het lager gelegen middendeel verschijnen de laatste jaren soorten die duiden op een ontwikkeling naar een Dotterbloemhooiland, zoals Moeraskartelblad (*Pedicularis palustris*), Rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa*), Moerasbasterdwederik (*Epilobium palustre*), Zompvergeet-mij-nietje (*Myosotis laxa*) en veel exemplaren van de Sterzegge (*Carex echinata*).

Uitbundige bloei van Moeraskartelblad in de Mandelanden (Foto: Jos Vink).

Op afgeplagde delen aan de noordzijde groeit onder meer Moeraswolfsklaus (*Lycopodiella inundatum*), die hier al bijna vanaf het begin aanwezig is. De laatste jaren zijn hier de volgende soorten bijgekomen: Struikhei (*Calluna vulgaris*), Gewone dophei (*Erica tetralix*), Blauwe zegge (*Carex panicea*), Borstelgras (*Nardus stricta*), Stekelbrem (*Genista anglica*), Ronde zonnedaauw (*Drosera rotundifolia*), Pilzegge (*Carex pilulifera*) en Kruipwilg (*Salix repens*). Een bijzondere soort die duidelijk in aantal vooruit gaat is de Grote boterbloem (*Ranunculus lingua*). Deze soort groeide in het begin in een sloot met tientallen tot honderden exemplaren. In 2020 was het aantal planten duidelijk toegenomen tot meer dan duizend. Ook is een tweede groeiplek gevonden met honderden exemplaren.

Een soort die duidelijk weer in aantal achteruit gaat is Borstelbies (*Isolepis setacea*). Dit ligt in de lijn van de verwachting omdat het gaat om een pioniersoort. Met het gesloten raken van de vegetatie is er voor deze dwerg steeds minder plaats om te kiemen.

Conclusie

Uit onze inventarisaties blijkt dat de ontwikkeling van de vegetatie in de Mandelanden in volle gang is. De eerste ontwikkelingen zijn erg hoopvol, maar de afgelopen jaren is de invloed van (erg) droge zomers ook merkbaar. Niet alleen is de waterstand erg laag (we kunnen alle delen betreden en dat was voorheen niet altijd zo), ook neemt daardoor de kweldruk af. Maar hier hebben we geen metingen van, wel waarnemingen. We eindigen positief: we hebben dit jaar een bever gezien!!

Plantenwerkgroep planten van IVN Borger-Odoorn bestaat uit Jolijt Dijkstra, Jan Klooster, Wietze Koops, Jan Veldman en Jos Vink. Meer informatie over de resultaten van het veldwerk van de werkgroep zijn te bekijken op de [website](#) van IVN Borger-Odoorn.

Op de schrale, geplagde delen is Ronde zonnedauw plaatselijk heel talrijk (Foto Jos Vink).

Het weer meanderende Voorste diep anno 2020 (Foto: Jos Vink).

Literatuur

1. Boivin, B. (eindredactie), 2017: Het Hunzedal-Wedergeboorte van een beekdallandschap. Het Drentse Landschap.
2. Klooster, J., W. Koops en J. Vink, 2019: Zes jaar kijken naar planten in de Mandelanden. Nieuwsbrief Werkgroep Florakartering Drenthe 55: 10-14.
3. Vink, J., 2018a: Inventarisatie plantengroei in de Mandelanden. Nieuwsbrief Werkgroep Florakartering Drenthe 53:13-18.
4. Vink, J., 2018b: Inventarisatie plantengroei in de Mandelanden in 2018. Nieuwsbrief Werkgroep Florakartering Drenthe 54: 26-33.

Planteninventarisaties natuurgebiedjes IJsbaan Dalerpeel/Nieuwe Krim en Klinkenvlierse plas

Paul Gelderloos

IJsbaan te Dalerpeel/Nieuwe Krim

Aanleg, onderhoud en beheer

De ligging van de ijsbaan Dalerpeel/Nieuwe Krim, op de grens van de kilometerhokken 241-522 en 241-521. (Bron: Kadaster)

De ijsbaan van Dalerpeel/Nieuwe Krim is aangelegd in het veengebied ten oosten van Dalerpeel (figuur 1) in de jaren 73/74 van de vorige eeuw. Daarbij schoof men eerst naar alle zijanten een laag van het veen af. Zo ontstond er rondom een wal, waardoor de ijsbaan in de luwte kwam te liggen. Op deze wal werden allerlei soorten bomen en struiken geplant.

Op de afgeschoven laagte werd leem opgebracht om te voorkomen dat het water te snel zou wegzakken. Een aantal jaren later is in het midden van de ijsbaan nog een eiland aangebracht.

De ijsbaan is in de jaren '90 overgekocht van de gemeente Dalen zodat de baan volledig in eigendom kwam van de IJsvereniging Nooitgedacht te Dalerpeel/Nieuwe Krim. Het onderhoud van de baan, vooral de maaiwerkzaamheden, is tot nu toe uitbesteed aan Landschapsbeheer Drenthe en uitgevoerd door werknemers van werkvoorzieningsschap Emco. In de nabije toekomst wil de ijsvereniging dit werk zelf gaan uitvoeren, uiteraard onder toezicht van Landschapsbeheer Drenthe.

De buitenranden van de ijsbaan als ook het eiland zijn ongeveer vanaf de eeuwwisseling jaren achtereen verschraald. Elk jaar zijn deze delen gemaaid en is het maaisel afgevoerd.

IJsbaan Dalerpeel/De Nieuwe Krim met recent gemaaide, verschraalde buitenranden (Foto: Paul Gelderloos).

Insectenhotel bij de ijsbaan Dalerpeel/Nieuwe Krim (Foto Paul Gelderloos).

Langzamerhand veranderde door deze verschraling de daar aanwezige plantengroei. Rond de ijsbaan wordt wel vanaf elk voorjaar een strookje van ongeveer 50 cm breed kort gehouden waarover het publiek rond de ijsbaan kan wandelen om te genieten van de vele bloeiende planten.

In overleg met de Natuur- en milieuvereniging Het Stroomdal werd afgesproken dat de ijsbaan het gehele jaar onder water blijft staan. De ijsbaan is namelijk in de loop der jaren ook een kweekvijver van grote aantallen salamanders en kikkers geworden. Wanneer de ijsbaan te snel droog valt, komt er niets van de duizenden salamander- en kikkerlarven terecht. Dus zorgt de ijsvereniging ervoor dat er jaarrond water op de ijsbaan staat. Omdat de oude pomp van de ijsvereniging langzamerhand versleten raakte, kon in 2020 dankzij een subsidie van de gemeen-

te Coevorden een bron geslagen worden en een nieuwe pomp aangekocht. Op het middenterrein van de ijsbaan is een huiszwaluwtil geplaatst en naast de ijsbaan staat een insectenhotel.

Inventarisatie flora

Het gebied rond de ijsbaan is in 1998 op planten geïnventarieerd door de Elly en Dirk Arends-Kaindl en Jan en Dien Jonkers uit Coevorden. Op de oude streeplijst is nog te lezen dat er in dat jaar naast de gevonden plantensoorten ook enkele dagvlinders (Oranje zandoogje en Zwartsprietdikkopje) en een paar paddenstoelen (Wieltje en Fopzwam) werden gezien.

In 2000 inventariseerden leden van de KNNV afdeling Coevorden het gebied opnieuw. Tijdens die planteninventarisatie noteerden Elly en Dirk Arends-Kaindl, Jan en Dien Jonkers, Wiel de Bruin, Harm Tjepkema en Paul Gelderloos ook enkele insecten (Koevinkje, Hooibeestje, Klein geaderd witje, Kroosvlinder en Lantaarntje) en een paddenstoel (Vuurzwammetje). In de jaren 2003, 2006 en 2010 is er geïnventarieerd door Harm Tjepkema en Paul Gelderloos. In 2020 deden Paul en Trijn Gelderloos het veldwerk.

Sinds de eeuwwisseling zijn er als gevolg van de verschraling aanzienlijk meer plantensoorten aangetroffen (tabel 1). In deze tabel zijn alleen de Rode lijstsoorten en de aandachtsoorten vermeld. Alle soortenlijsten zijn opgenomen in Verspreidingsatlas (www.verspreidingsatlas.nl).

Jaar	1998	2000	2003	2006	2010	2020	Status
Aantal bezoeken	?	?	2	2	3	3	
Aantal soorten	70	79	124	134	175	166	
Gewone dophei		+?		+B	+B		A
Gewone dotterbloem	+1	+1	+1	+A	+A		A
Struikhei	+?	+?		+D	+C	+?	A
Veenpluis	+?				+D		A
Egelboterbloem	+?		+2	+X	+B	+B	A
Hertshoornweegbree						+B	A
Hulst			+1	+B	+B	+B	A
Rietorchis			+2	+C	+D	+E	A
Stijve ogentroost	+?	+?	+2	+E	+C	+E	A
Veldrus						+F	A
Gewone waternavel		+?	+4	+G	+F	+G	A
Grote wederik	+?		+3	+G	+E	+G	A
Donkergroene basterdwederik					+?		R
Gevlekte orchis	+?	+?					R

Tabel 1: Aantal bezoeken, het aantal gevonden plantensoorten en de aangetroffen Rode lijst (R)- en aandachtsoorten (A) tijdens inventarisatie van de Ijsbaan Dalerpeel/Nieuwe Krim in de periode 1998-2020. Anno 2020 is Struikhei geen aandachtsoort meer. Voor zover bekend is per soort de mate van voorkomen vermeld met de Floron-abundantiecode.

Floron-abundantiecode		
aantal exemplaren	1998-2003	na 2003
1	1	A
2-5	1	B
6-25	2	C
26-50	2	D
51-500	3	E
501-5000	4	F
meer dan 5000	5	G

Stijve ogentroost, een half-parasiet, doet het goed op de ijsbaan van Dalerpeel/Nieuwe Krim (Foto: Jos Vink).

Na 2000 is de Gevlekte orchis niet meer waargenomen. Helaas is de Gewone dotterbloem na 2010 verdwenen omdat deze plant door iemand is uitgestoken en meegenomen. Ook is waargenomen dat enkele exemplaren van de Rietorchis zijn uitgestoken. Van de beide heidesoorten, die alleen op het eiland groeiden, is nu helaas nog één exemplaar Struikhei aanwezig. Wel groeit daar de Grote wederik in zeer grote aantallen. Enkele exemplaren van de Hertshoornweegbree zijn gevonden rondom de kantine. Rondom de ijsbaan bloeien ieder jaar enorme aantallen Grote ratelaar en Knoopkruid, waarboven op zonnige dagen talrijke vlinders van verschillende soorten rond fladderen op zoek naar nectar. In de loop der jaren is deze ijsbaan uitgegroeid tot een prachtig plantenparadijsje.

Natuurgebied de Klinkenvlierse Plas

Ontstaan en inrichting

De aanleiding om een natuurgebiedje aan te leggen bij de Klinkenvlierse Plas ten zuidoosten van Coevorden (figuur 2a) was het besluit van de gemeente in 1993 om de Klinkenvlierse Plas te gaan exploiteren: een luxe 'wonen aan het water' wijk en een recreatiestrand zouden de hoofdbestanddelen vormen. Het duurde echter tot 1996 voor er concrete plannen lagen.

Omdat de plas en omgeving jaarlijks door leden van de plantenwerkgroep van de Natuur- en milieuvereniging Het Stroomdal geïnventariseerd werden, wist men wat er aan flora en fauna leefde. Omdat er nogal wat natuur verloren zou gaan door die plannen, heeft Het Stroomdal daar bezwaar tegen gemaakt, maar is tegelijkertijd ook met een alternatief gekomen. In de plannen van de gemeente zou een stuk grond tussen het Schoonebeekerdiep en de Klinkenvlierse Plas overblijven. Het voorstel van Het Stroomdal was om dit gebied ter compensatie voor de verloren natuurwaarden als nieuwe natuur in te richten. Pas dan zou men akkoord kunnen gaan met de plannen.

De toenmalige wethouder was zeer geïnteresseerd. Samen met Het Stroomdal bezocht hij het gebied en de vereniging mocht een inrichtingsplan uitwerken, dat in 1996 is ingediend. Daarin is aangegeven welke natuurelementen waar zouden moeten komen. De aanleg van een vleermuisbunker, een oeverwaluwand en amfibiepoelen alsmede het verschrallen van een groot deel van het overgebleven terrein waren de belangrijkste onderdelen die men graag wilde. De gemeenteraad van Coevorden stemde unaniem in met deze plannen. In 1997 hebben vertegenwoordigers van de gemeente en van Het Stroomdal de definitieve inrichtingsplannen 'in het veld' op papier gezet.

Er was echter nog wel een probleem: de grond was nog niet in eigendom van de gemeente. In 2000 was het zover en is met de aanleg begonnen. Een groot deel van het gebiedje is verschraald door de voedselrijke bovenlaag te verwijderen. Langs de randen van het gebied zijn allerlei bomen en struiken geplant. Eind 2000 was de inrichting gereed. De vleermuisbunker is een paar jaar later aangelegd.

Op het verschraalde deel werd in 2001 maaisel uit het stroomdal van de Drentse Aa uitgestrooid. Afgesproken is dat Het Stroomdal als toezichthouder fungeert en zorgt voor jaarlijkse rapportages. Het Stroomdal geeft ook aan wanneer en wat er aan beheer moet gebeuren (maaien e.d.) om het gebied optimaal te ontwikkelen. Landschapsbeheer Drenthe zorgt voor de uitvoering van de jaarlijkse werkzaamheden. Maar ook de gemeente Coevorden voelde en voelt zich zeer betrokken. Op voorstel van Het Stroomdal worden afrasteringen hersteld en toegangswegen ontoegankelijk gemaakt. Jaarlijks is er in het gebied overleg met de gemeente.

Figuur 2: De ligging van het natuurgebiedje De Klinkenvlierse plas bij Coevorden (a) tussen het Schoonebeekerdiep (de Grenzaa), het Picardiëkanaal en het parkeerterrein, bestemd voor de recreanten van het strandje, dat op de luchtfoto (b) goed herkenbaar is. De oeverwaluwand bevindt zich aan de zuidkant van de centrale plas. De plas in het zuiden, verscholen tussen en onder grote eikenbomen, is een oude meander van het Schoonebeekerdiep.

Een mooi resultaat!

En het resultaat: een bijzonder waardevol natuurgebiedje (figuur 2b) door een fantastische kruidenrijkdom, duizenden orchideeën, jaarlijks broedende IJsvogels, Dodaars, Wielewaal, karekieten, Nachtegaal en tal van andere broedvogels en de aanwezigheid van veel amfibieën als salamanders en kikkersoorten. In 2001 werden er zelfs rupsen van de Koninginnenpage gevonden op de vele planten van de Wilde peen. In de vleermuisbunker telde men meerdere jaren overwinterende Grootoorvleermuizen.

Het terrein is slechts iets meer dan een hectare groot, maar van zeer groot belang voor de natuur bij Coevorden. Het natuurgebiedje is niet toegankelijk voor het publiek.

Net als op de ijsbaan van Dalerpeel/De Nieuwe Krim is de Grote ratelaar in de voorzomer een grote nectarleverancier voor tal van insecten (Foto Jos Vink).

Flora-inventarisatie en resultaten

Het natuurgebied is vanaf 1994 zes keer geïntervieweerd op planten. Wie er in 1994 geïntervieweerd hebben is niet geheel duidelijk, mogelijk Elly en Dirk Arends-Kaindl die in die periode veel planten in en rond Coevorden inventariseerden.

In de jaren 2004, 2005, 2007 deden Harm Tjepkema en Paul Gelderloos de inventarisatie. In 2014 werden ze hierbij geholpen door Hink Been en Luciënne Japchen Lenstra. In 2020 is er geïntervieweerd door Paul en Trijn Gelderloos.

Dat er in de verschillende jaren niet steeds evenveel rondes verdeeld over het jaar zijn gelopen, blijkt wel uit het feit dat er tussen de jaren een behoorlijk verschil zit in het aantal waargenomen plantensoorten (tabel 2). Ook kan het zijn dat er tijdens een bezoek soorten zijn gemist: een niet bloeiende plant valt nu eenmaal minder snel op. Naast veel algemene plantensoorten zijn ook veel Rode lijstsoorten en aandachtsoorten gevonden (tabel 2). Voor de meeste hiervan is in tabel 2 ook een schatting van het aantal gevonden exemplaren volgens de Floron-abundantiecode (zie voor verklaring tabel 1, blz. 28) vermeld.

Bij de 147 plantensoorten die in 1994 zijn waargenomen waren geen Rode lijst- of aandachtsoorten. Alle soortenlijsten vanaf 2000 zijn opgenomen in Verspreidingsatlas (www.verspreidingsatlas.nl).

Het resultaat mag er zijn: een prachtige lijst, al suggereert het voorkomen van enkele soorten in de beginjaren zoals Wondklaver en Ruige weegbree, dat er mogelijk ook sprake is van inzaai. Wel is een aantal soorten in de loop der jaren weer verdwenen o.a. Kleine bevernel, Dauwnetel, Gewone dotterbloem, Gevleugeld en Liggend hertshooi. Helaas hebben we ook slechts even mogen genieten van één exemplaar van de Parnassia.

Daar tegenover staat dat er de laatste jaren ook een aantal nieuwe soorten is bijgekomen o.a. Gewone agrimonie, Bosbies, Sachalinse duizendknoop (met deze soort zijn we echter niet zo blij) en Brede wespenorchis.

Een stukje landbouwgrond is in de loop der jaren omgevormd naar een prachtig bloemrijk natuurgebied o.a. door het opbrengen van maaisel uit het gebied van de Drentse Aa. Een paar jaar geleden is deze methode ook toegepast op een stuk grond van een particulier in het nabijgelegen Weijerswold. Misschien zien we daar over een aantal jaren ook een dergelijke bloemenpracht als nu bij de Klinkenvlierse plas. We hopen dat we nog jaren mogen genieten van deze florarijckdom.

Jaar	1994	2004	2005	2007	2014	2020		Jaar	1994	2004	2005	2007	2014	2020	
Aantal bezoeken	?	7	8	8	2	3		Aantal bezoeken	?	7	8	8	2	3	
Aantal soorten	147	217	262	266	172	203		Aantal soorten	147	217	262	266	172	203	
soort							status	soort							status
Bevertjes				+C	+E	+F	R	Grote pimpernel						+D	A
Blauwe knoop				+A		+D	R	Grote wederik			+C	+C	+E	+F	A
Brede ereprijs					+C		R	Hazenpootje		+D	+D	+D			A
Brede orchis				+D	+C	+E	R	Hulst		+C	+C	+C	+D	+C	A
Duifkruid			+B			+A	R	Kleine bevernel				+E			A
Gevlekte orchis				+D	+E	+E	R	Kleine pimpernel		+E	+E	+E	+E	+F	A
Kamgras		+E	+E	+E	+E	+	R	Kruipend zenegroen			+D	+D	+C		A
Lancetbladige basterdwederik			+A				R	Lange ereprijs			+C	+C		+B	A
Parnassia				+A			R	Liggend hertshooi		+C	+C				A
Ruige weegbree				+C			R	Moerasspirea		+E	+E	+E	+D	+D	A
Slofhak			+B				R	Mottenkruid			+A	+A			A
Steenanjer			+F	+F	+E	+E	R	Rapunzelklokje			+B	+B		+E	A
Stijve ogentroost		+F	+F	+F	+E	+	R	Rietorchis				+D	+E	+E	A
Veldsalie			+C	+C			R	Sachalinse duizendknoop						+D	A
Wondklaver			+D	+D			R	Slangenkruid			+B	+B			A
Beemdooievaarsbek			+	+	+	+D	A	Veldrus				+C			A
Bont kroonkruid			+B				A	Wede			+A				A
Bosbies						+D	A	Wilde Bertram		+E	+E	+E		+E	A
Brede wespenorchis						+C	A	Wilde marjolein			+E	+E	+E	+E	A
Dauwnetel		+E					A	Witte waterlelie		+C	+C	+C			A
Echte koekoeksbloem			+E	+E	+D	+E	A	Wouw			+A				A
Egelboterbloem		+C	+C	+C		+E	A	Zandblauwtje			+	+	+	+E	A
Fijne waterranonkel			+C	+C			A	Zilverhaver				+		+D	A
Gele ganzenbloem		+B					A	Zwarte toorts			+B	+B			A
Gevleugeld hertshooi			+C	+C			A	Geel walstro			+D	+D	+D	+	
Gewone agrimonie						+B	A	Gele plomp		+E	+E	+E	+D	+	
Gewone dotterbloem				+B			A	Grasklokje			+D	+D	+D	+	
Gewone salomonszegel				+	+	+C	A	Grote kattenstaart		+D	+D	+D		+	

Tabel 2: Aantal bezoeken en aantal gevonden plantensoorten in het natuurgebiedje De Klinkenvlietse plas en de hier aangetroffen Rode lijst (R)- en aandachtsoorten (A) in de periode 1994-2020. Voor zover bekend is de mate van voorkomen volgens de Floron-abundantiecode (zie tabel 1 blz. 28) vermeld

De Rietorchis is een van de vier orchideesoorten die het goed doen in het natuurgebiedje de Klinkenvlietse plas (Foto: Jos Vink).

Dit bericht is deels een bewerking van een verslag dat in november 2020 is verschenen in Nieuwsbrief 28(3) van de Natuur- en milieuvereniging [Het Stroomdal](#).

Over viooltjes, Knolboterbloem en wasplaten: inventarisaties op de begraafplaats in Zuidwolde

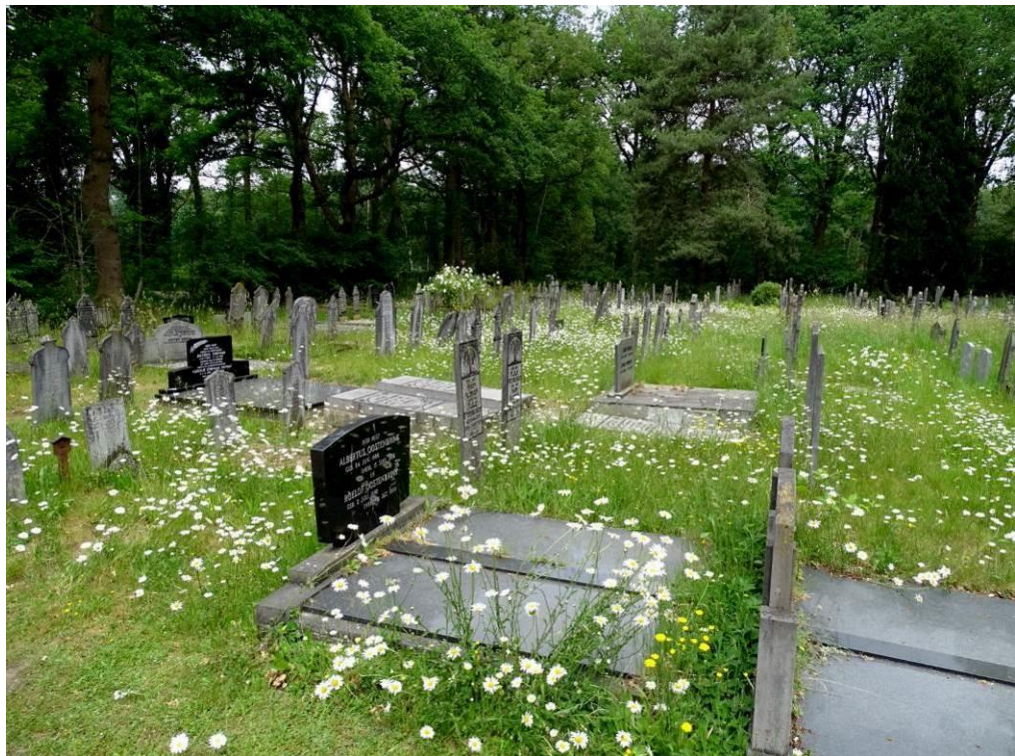
Joop Verburg en Jan-Erik Plantinga

De begraafplaats van Zuidwolde ligt op de westflank van de stuwwal van Zuidwolde en ten zuidwesten van de Falieberg - een zogenaamde smeltwaterheuvel (figuur 1). Deze positie in het landschap is van belang voor de bodemgesteldheid: keileem komt hier niet aan de oppervlakte, maar zit wel vrij ondiep. Het oudste deel van de begraafplaats in Zuidwolde is bijna 200 jaar oud. Andere delen zijn meer dan honderd jaar. De oude vakken zijn samen ongeveer driekwart hectare groot en worden ecologisch beheerd. Dat wil zeggen: er wordt laat gemaaid en het maaisel en blad worden afgevoerd. Het gebied is eerder al bekeken op planten door mensen als Eddy Weeda, die al heeft geconstateerd dat er bijzondere begroeiingen voorkomen, waaronder heischraal grasland. Een overvloed aan Margrietten en soorten als Knolboterbloem en Grasklokje zijn er ook te bewonderen. Al met al een zeer boeiend onderzoeksgebied.

Figuur 1: De ligging van de onderzochte begraafplaats in Zuidwolde (Bron: Kadaster).

Massaal bloeiende Margrietten op een ouder deel van het kerkhof in Zuidwolde (Foto: Joop Verburg).

Herfst 2019 kwamen wij na een gezamenlijk bezoek - mede naar aanleiding van het ruimen van een van de oudste delen - op het idee om de begraafplaats te gaan inventariseren op allerlei soortgroepen. Overleg met elkaar en met het bestuur van Natuurvereniging Zuidwolde (NVZ) heeft geleid tot het plan om die inventarisatie grondig uit te voeren en naast planten ook broedvogels, insecten, vleermuizen en andere zoogdieren vooral ook paddenstoelen in kaart te brengen. Er is tot nu toe weinig over deze begraafplaats gepubliceerd. Met dat idee zijn we in 2020 aan de gang gegaan en het heeft tot zeer verrassende resultaten geleid. Met deze verzamelde gegevens is ook het beheer geëvalueerd. We werken nu aan een uitgebreid onderzoeksrapport en een boekwerkje over de natuurwaarden gecombineerd met informatie over de culturele en historische waarden. Dit alles in het kader van het vijftigjarig jubileum van de NVZ.

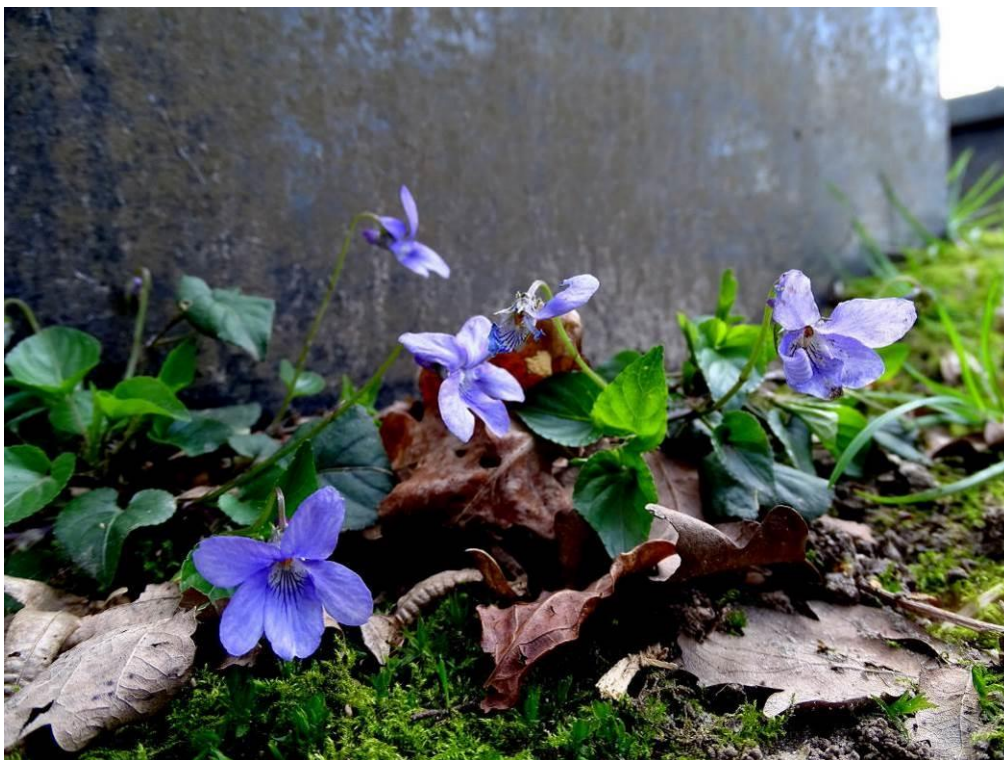
Planten

Meest opvallend was dat we vroeg in voorjaar ontdekten dat tussen de graven in een bepaald deel veel exemplaren van de Wilde narcis groeiden en bloeiden. In totaal zijn er 130 geteld. Ook diverse soorten bolgewassen zoals Blauwe druifjes, Streephyacint, Wilde hyacint, Blauwe anemoon, sneeuwklokjes, waaronder ook Groot sneeuwklokje, zijn verwilderd vanuit aanplant bij graven.

Verrassende ontdekking in het voorjaar van 2020:
meer dan honderd bloeiende Wilde narcissen! (Foto: Joop Verburg).

Andere opvallende soorten zijn Alpenbes, Tandjesgras, Liggend hertshooi, veel Mannetjesereprijs, zeer veel Dicht havikskruid en in 2019 zelfs ook Muurhavikskruid. Ook Muurleeuwenbek groeit er en overal staan Akelei en Bosaardbei. Niet alleen Bleeksporig bosviooltje kwamen wij regelmatig tegen (vooral in de jongere, niet ecologisch beheerde vakken) maar zelfs het Donkersporig bosviooltje is gespot. Deze plant duidt hier op neutraal tot basische leem, net als Kleivedermos en Kleidubbeltandmos. Dit laatste trio is vrij ondrents en misstaat zeker niet in Zuid-Limburg. Het bewijst andermaal hoe bijzonder deze begraafplaats is. In en bij de houtwallen vind je soorten van rijkere bossen zoals Groot heksenkruid, Wilde kardinaalsmuts, Hazelaar, Noorse esdoorn en veel Zoete kers. Daarbij verjongen de aangeplante Haagbeuken zich plaatselijk (Limburg weer!). Dat is in onze provincie zeker niet gebruikelijk. Meest recente vondst is de zeer zeldzame Grote woudbraam die in enkele van de oude houtwallen groeit (zie Bentepollen, blz. 45). Deze braam is kenmerkend voor oude bossen en geeft aan dat de waarde van de houtwallen ook niet mag worden vergeten!

Vooral bij graven op de jongere delen van het kerkhof is Donkersporig bosviooltje opvallend aanwezig (Foto: Joop Verburg).

Paddenstoelen

Al meer dan 25 jaar organiseert de Natuurvereniging Zuidwolde ieder jaar een paddenstoelenexcursie onder leiding van Bernhard de Vries en steevast wordt de begraafplaats dan ook bezocht.

Bernard de Vries vertelt kinderen tijdens een paddenstoelenexcursie op het kerkhof wat ze gevonden hebben (Foto: Joop Verburg).

Omdat al die gegevens bewaard zijn, konden we starten met behoorlijk veel kennis. Tot dan toe waren maar liefst negen soorten wasplaten bekend van het kerkhof, waaronder soorten met sprookjesachtig klinkende namen zoals Elfenwasplaat, Puntmutswasplaat en Kabouterwasplaat. In 2020 zijn daar nog eens drie soorten bijgekomen: Geurende wasplaat, Papegaaizwammetje en Grauwe wasplaat. Dit zijn allemaal zeldzaamheden, waarvan vooral de laatstgenoemde in Drenthe erg zeldzaam is. Er is maar één bevestigde waarneming van twee exemplaren van Grauwe wasplaat uit 2001 in een bos nabij Foxwolde. Dit jaar stonden op onze begraafplaats wel 60 exemplaren te glimmen.

De begraafplaats in Zuidwolde is tot nu toe de tweede groeiplaats in Drenthe van de zeer zeldzame Grauwe wasplaat (Foto: Joop Verburg).

Er is in Drenthe geen enkel (natuur)gebied met zoveel wasplaten. Deze orchideeën onder de paddenstoelen, zoals de wasplaten ook wel worden omschreven, groeien op langdurig ongestoorde en onbemeste grond met alleen extensief begrazingsbeheer of beheer van maaien en afvoeren. Naast wasplaten zijn nog veel meer bijzondere soorten van deze schrale, zogenaamde wasplatengraslanden gevonden waaronder drie soorten aardtongen, vier knotszwammen, het zeldzame Bezemkoraaltje en het fraaie Blauwplaatstaalsteeltje. Alleen al onder deze groep karakteristieke graslandpaddenstoelen bevinden zich 15 Rode lijstsoorten. In totaal zijn nu op de begraafplaats circa 400 soorten paddenstoelen bekend (met de aantekening dat de eerste jaren te weinig is bijgehouden welke soorten in het Faliebergbos stonden en welke op de begraafplaats).

Een vleugje Havelterberg en Kleibosch

Het was een boeiende zoektocht zo dicht bij huis, waarbij wij de verschillende beheervakken van de begraafplaats ook afzonderlijk hebben onderzocht gedurende vele uren. Er komt duidelijk naar voren dat de delen met veel planten van schrale omstandigheden - zoals Tandjesgras, Pilzegge, Tormantil en Liggend walstro – ook het meest waardevol zijn voor de wasplaten en de ecologisch aanverwante paddo's. Daarbij kenmerken deze vakken zich ook door het veelvuldig optreden van Knolboterbloem, Wilde margriet en deels ook Kleivedermos, soorten die in Drenthe op (basenhoudend) lemig zand duiden. Daarbij valt het ook op dat het spectrum aan soorten deels aan Havelte en het potkleigebied bij Roden doet denken.

Waardevol natuurkleinood

Onze indruk is ook dat bij het delven van de graven (meer) relatief leemrijk materiaal aan de oppervlakte is gekomen. De combinatie van dit basenhoudend lemig zand, de ouderdom van de graven én een langdurig beheer van maaien en afvoeren in de nazomer heeft tot deze uitzonderlijke situatie geleid. Het oudste deel is daarbij het meest waardevol voor heischrale

soorten en er komen alleen in dit vak al negen soorten wasplaten voor. In totaal zijn hier ook verreweg de meeste vruchtlichamen geteld van de karakteristieke graslandpaddenstoelen: 730 stuks. Bij een blijvend goed beheer zal de waarde van dit kleine gebied alleen maar verder toenemen. En dat is geen luxe gezien de zeldzaamheid van wasplatengraslanden en haar soorten. Het is dan ook zeer prettig dat de gemeente De Wolden, de beheerder Erwin Hooge én de uitvoerders geïnteresseerd zijn en mee willen denken en werken aan een optimaal beheer. Zo is er al extra rekening gehouden met de graslandpaddenstoelen door de aanplant van een van de geplande bomen achterwege te laten.

En nu is het wachten op de dertiende soort wasplaat...

De Puntmutswasplaat, een van de twaalf wasplaatsoorten die op de begraafplaats in Zuidwolde profiteert van de bijzondere omstandigheden en het goede beheer van de schrale grasvegetaties tussen de oude graven (Foto: Joop Verburg).

Het Vuurzwammetje, ook een wasplaatsoort, samen met Gele knotszwam (Foto: Joop Verburg).

Nieuws van het Validatiefront

Els Heijman en Ben Hoentjen

Het inventarisatieseizoen ligt ondertussen al ver achter ons. En wat een bijzonder jaar is het geweest! Vanuit Floron District 5-Drenthe is een record aantal waarnemingen binnen gekomen bij Verspreidingsatlas. Er zijn maar liefst 281 lijsten met 75 of meer waarnemingen opgestuurd. Met 43.500 verzamelde floragegevens is 2020 een recordjaar voor de provincie Drenthe, een positief effect van Corona!

Verspreidingsatlas: hoe zit het ook maar weer?

Alle gegevens komen binnen op [Verspreidingsatlas.nl](https://verspreidingsatlas.nl). Vanuit de Verspreidingsatlas gaan de waarnemingen naar de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Voordat ze daarin worden opgenomen vindt controle en validatie (goedkeuring) plaats om er zeker van te zijn dat de waarnemingen correct zijn. Pas daarna zijn ze beschikbaar voor onderzoek, bescherming en beleid.

Validatie

Bij de validatie doorloopt elke waarneming een aantal geautomatiseerde zogenaamde validatieregels, waaraan de waarneming moet voldoen om goedgekeurd te worden. Daarbij wordt onder andere gekeken of de betreffende soort al eerder uit de (directe) omgeving van de opgegeven vindplaats bekend is. Alleen waarnemingen die door deze validatietest komen, gaan direct door naar de NDFF. De niet goedgekeurde waarnemingen én alle meldingen met een foto, blijven in Verspreidingsatlas staan tot ze door een validator zijn goedgekeurd.

Een melding van Oeverkruid, dat op de Rode lijst staat, zal zonder een goede foto alleen goedgekeurd kunnen worden als de waarneming een al bekende groeiplaats betreft waar deze bijzondere soort niet te lang geleden is gevonden (Foto: Joop Verburg).

Heb jij de laatste controle van je waarnemingslijsten al uitgevoerd?

Binnenkort gaan de validatoren de openstaande validaties van 2020 in behandeling nemen. Voordat we daarmee starten is het van groot belang dat iedere waarnemer nog eenmaal zijn eigen lijsten doorneemt en voor zover mogelijk de openstaande losse eindjes oplost. Een heel handig hulpmiddel daarbij is het volgende:

Log in op Verspreidingsatlas, ga naar tabblad **Waarnemingen**, daarna naar **Waarnemingen zoeken**. Vul **naam**, **jaartal**, **vaatplanten**, kies bij **Beoordeling Wordt beoordeeld** en zorg ervoor dat er **geen datum** staat in beide vakjes links naast het kalendertje op de eerste regel. Dan krijg je een lijst van waarnemingen die niet door de automatische validatie zijn gekomen en door de validator handmatig bekeken en verwerkt moeten worden (figuur 1). Deze zijn herkenbaar aan de drie puntjes (...) aan het eind van elke regel met een nog niet goed gekeurde vondst.

> Waarnemingen > Waarnemingen zoeken

Waarnemingen zoeken

Filter waarnemingen met de selectievakjes hieronder. Je kunt alleen zoeken op waarnemingen die in de Verspreidingsatlas beheerd worden. Waarnemingen uit Telmee, Waarneming.nl en andere bronnen kun je opzoeken bij de desbetreffende websites.

Soortnaam, minimaal vier karakters Begindatum Einddatum **Els Heijman [3175] Schipborg x**

Km-hok, bijv. 195-4 2020 Vaatplanten Kies een soortcategorie

Identity, bijv. http://floron.nl/obs/3287898 Protocol Verzamelnummer Met en zonder bewijs

wordt beoordeeld

Zoeken Ned Tabel Kaart

Soortnaam	Datum	Waarnemer	Locatie						
Amaranthus cruentus	16 okt 2020 14:53	Els Heijman	Haren, Noordlaren						
Aarereprijs - Veronica spicata	31 jul 2020 13:22	Els Heijman	Torenveen						
Blauw walstro - Sherardia arvensis	17 mei 2020 16:45	Els Heijman	Zeijen						
Kruipend zenegroen 'Atropurpurea' - Ajuga reptans 'Atropurpurea'	19 aug 2020 17:24	Els Heijman	Ezumazijl						
Riviertandzaad - Bidens radiata	22 okt 2020 14:31	Els Heijman	Oostpolder						

Figuur 1: Voorbeeld van een lijst met nog te valideren waarnemingen op Verspreidingsatlas.

Als je zeker bent van je waarneming hoef je niets te doen. Maar mogelijk heb je je vergist en toch een verkeerde soort ingevoerd. Dan kun je je waarneming wijzigen met het 'potlood' icoontje links van de soortnaam. Vaak zal de waarneming dan alsnog automatisch worden goedgekeurd en hoeft de validator je er niet over lastig te vallen.

Het Drentse validatieteam

Vanuit de WFD/Floron D5 bestaat het validatieteam uit: Hink Been, Willem Braam, Luciënne Japchen, Ben Hoentjen, Annie Vos, Ellen Vissia en Els Heijman. Daarnaast kunnen ook andere validatoren namens Floron waarnemingen valideren.

Met vereende krachten gaan we proberen om dit winterseizoen alle nog te valideren waarnemingen van 2020 (en eerder) weg te werken. Dit kan betekenen dat je binnenkort van één van de validatoren een bericht of een vraag krijgt. Zo'n bericht is afkomstig van Verspreidingsatlas serviceteamndff@natuurloket.nl en te herkennen aan de tekst: 'Je hebt een bericht ontvangen in de NDFF Verspreidingsatlas'.

Via een bijgesloten link kun je reageren op het bericht. Kom je er niet uit, aarzel dan niet en stuur een mailtje naar info@WFDrenthe.nl, we helpen je graag verder!

Tips en trucs

Het overkomt iedereen wel eens dat je toch per ongeluk een verkeerde soort hebt ingevoerd, bijv. Canadese guldenroede in plaats van de meest in Drenthe voorkomende Late guldenroede. Canadese guldenroede heeft een geheel behaarde stengel incl. onderzijde blad. Kun je je niet met zekerheid herinneren dat je beharing hebt gezien, wijzig deze soort dan naar Late guldenroede. Zorg er bij gebruik van de Nederlandse naam voor dat je de juiste benaming kiest, met Geslachtsnaam én Soortnaam. Dus geen Braam (G) maar Gewone braam. Onze ervaring is dat je vooral bij het gebruik van Nederlandse namen makkelijk op de geslachtsnaam klikt, bijvoorbeeld Lijsterbes in plaats van Wilde lijsterbes of Vuilboom in plaats van Sporkhout. Door je lijsten hierop na te lopen en zo nodig aan te passen wordt je lijstje nog niet goed gekeurde waarnemingen al vaak (flijk) wat korter.

Let ook op niet-inheemse soorten: zet Herkomst op Verwilderd in plaats van Wild.

Voor alle vragen hierover kun je bij ons terecht: op je berichtje naar wfdrenthe@gmail.com komt zo snel mogelijk een antwoord.

Campingadventieven in Drenthe

Guus de Vries (guusfdevries@outlook.com)

Campingadventieven zijn plantensoorten die onbedoeld met tenten, caravans of campers zijn meegereisd. De veelal kleine planten vestigen zich bij voorkeur op sleetse of kale plekken, die zijn ontstaan na langdurig en/of intensief verblijf van kampeerdere. Het verschijnsel is recent ontdekt (2016) op campings langs de Zeeuwse en Hollandse kust^{2 3}. Aangezien binnenlandse waarnemingen spaarzaam waren^{4 6}, heb ik in het voorjaar van 2017 zeventig binnenlandse campings in Noord-Nederland onderzocht, namelijk dertig in de provincie Groningen en veertig in Drenthe. Dit leverde voor Drenthe drie soorten op: Vroeg beemdgras (*Poa infirma*), Mosbloempje (*Crassula tillaea*) en Naaldzaadbloem (*Soliva sessilis*)⁵. Eind 2019 en voorjaar 2020 heb ik het onderzoek uitgebreid met 44 nieuwe Drentse campings wat resulteerde in een nieuwe soort.

Uitvoering

Door de uitbraak van Covid-19 waren de meeste campings en vakantieparken aanvankelijk uitgestorven (gesloten), waardoor ze grondig konden worden bekeken.

De meeste bevonden zich in Noord- en Midden-Drenthe, een minderheid in Zuidwest- Drenthe. Vier campings afficheerden zich als natuurcamping (a), op elf stonden huisjes met vaste bewoners, maar bestond ook de mogelijkheid om er te kamperen (b), twee waren camperplaatsen (c), vijftien campings hadden voorzieningen voor zowel tenten, caravans als campers (d), en twaalf tenslotte waren luxe vakantieparken (resorts) met vaste (tent)huisjes en plaatsen voor zowel tenten, caravans als campers, en talloze recreatievoorzieningen (e).

Resultaten

Plantensoorten en standplaatsen

Soorten die zijn gevonden zijn Vroeg beemdgras, Mosbloempje, Naaldzaadbloem en Rood herderstasje.

Van links naar rechts: Vroeg beemdgras, Mosbloempje, Naaldzaadbloem, Gieten – Zwanenmeer 30 april 2020 (Foto's: Guus de Vries).

Tabel 1 toont het percentage aan soorten op de verschillende categorieën campings.

Plantensoort	Voorkomen in procenten	Voorkomen op categorie campings
Vroeg beemdgras	30%	d, e
Mosbloempje	45%	c, d, e
Naaldzaadbloem	14%	d, e
Rood herderstasje	9%	d, e

Tabel 1: Het voorkomen van campingadventieven op Drentse campings (n=44) in 2019 en 2020. d, e vetgedrukt betekent hogere aantallen dan c, d.

De vindkans van de in tabel 1 genoemde soorten is het grootst op campings waar sprake is van aanzienlijke mobiliteit. Toch zijn er op bijvoorbeeld TT-campings geen adventieven ontdekt. Deze terreinen waren namelijk voorzien van een gladgeschoren dichte grasmat met Engels raaigras, goed onderhouden zonder kale plekken. Opmerkelijk is dat op zowel terreinen van categorie a (natuurcampings) als b (huisjes met vaste bewoners en een mogelijkheid tot kamperen) geen enkele campingadventief is aangetroffen ondanks de aanwezigheid van sleetse plekken.

Vroeg beemdgras (*Poa infirma*)

Vroeg beemdgras is op een derde van alle onderzochte campings aangetroffen (tabel 1). Waarschijnlijk is dit percentage in werkelijkheid hoger. Doordat al eind 2019 de eerste campings zijn bezocht kan deze onopvallende eenjarige soort gemakkelijk over het hoofd zijn gezien of verward met Straatgras. Tijdens de bloeitijd van maart tot de eerste week van mei is die kans minder groot. Een belangrijk kenmerk voor de bepaling van deze soort is dan goed zichtbaar, namelijk de lengte van de helmhokjes van de meeldraden. Deze bedraagt bij Vroeg beemdgras 0,2-0,5 mm, terwijl die bij Straatgras 0,6-0,8 mm is¹.

Vroeg beemdgras in bloei, Amen – Vakantiepark Diana Heide 23 april 2020 (Foto's: Guus de Vries).

Vroeg beemdgras lijkt daarom het meest voorkomende campingadventief dat mogelijk op meer dan 50% van de Drentse kampeerterreinen staat. De plant groeit op open, droge, kale of sleetse plaatsen, het liefst volop in de zon maar ook in halfschaduw. Bij massaal optreden zien de plekken er op afstand geelgroen uit door de kleur van de korte bladeren.

Mosbloempje (*Crassula tillaea*)

Het aantal campings met Mosbloempje is momenteel aanzienlijk hoger dan in mijn onderzoek van 2017⁵. De top-drie van rijkste groeiplaatsen met inmiddels duizenden planten bevindt zich in Eext (De Hondsrug), Amen (Diana Heide) en Norg (Norgberg) met naar schatting respectievelijk 3500, 2500 en 1200 exemplaren verspreid over 16, 10 en 10 groeiplaatsen. Ze worden gekenmerkt door droge sleetse of kale plekken in schraal grasland, gelegen in de volle zon of halfschaduw.

Van links naar rechts: Sleetse plekken met Mosbloempje, Grolloo – De Berenkuil 23 april 2020, Spier – De Moraine 13 april 2019, Gieter – Zwanenmeer 30 april 2020 (Foto's: Guus de Vries).

Mosbloempje is tot nog toe in Drenthe niet buiten campingterreinen aangetroffen, met uitzondering van één groeiplaats. Elders in Nederland heeft de soort laten zien vanuit campings heel gemakkelijk het buitengebied te kunnen koloniseren. Dit heeft zich al jaren geleden voorgedaan in de provincie Noord-Holland bij Castricum en op Texel, waar ze massaal floreert in de duinen langs de fietspaden.

Naaldzaadbloem (*Soliva sessilis*)

Het aantal locaties met Naaldzaadbloem is ten opzichte van het vorige onderzoek eveneens toegenomen. Het hoogste aantal planten is geteld in Grolloo (De Berenkuil), ruim 100 exemplaren op één groeiplaats en in Hoogersmilde (De Reeënwissel), ruim 30 planten verdeeld over vier groeiplaatsen. De soort kan zich snel vermeerderen: op een groeiplaats bij Nietap was het aantal planten binnen een jaar verdubbeld.

Naaldzaadbloem staat graag op kale plekken. Nietap – Clossen 29 december 2019 (links), Gieten – Zwanenmeer 30 april 2020 (rechts) (Foto's: Guus De Vries).

Naaldzaadbloem heeft evenals Mosbloempje een voorkeur voor kale of schaars begroeide plaatsen, volop in de zon of halfschaduw.

Rood herderstasje (*Capsella rubella*)

Rood herderstasje, bij mijn vorige onderzoek nog afwezig⁵, is in een bescheiden aantal (variërend van 2 tot ruim 30 exemplaren) aangetroffen op campings in Norg, Drouwen, Grolloo en Ruinen. Het hoogste aantal bevindt zich in Grolloo (Berenkuil) en staat daar verspreid over drie schaduwrijke groeiplaatsen in een min of meer open tot matig begroeide vegetatie.

Rood herderstasje, Grolloo – De Berenkuil 23 april 2020 (Foto's: Guus de Vries).

Van de genoemde campingadventieven lijkt deze de grootste concurrentiekracht te hebben. Overigens maakt Heukels' Flora ed. 24 geen onderscheid tussen Rood herderstasje en Herderstasje¹, terwijl andere bronnen dat wel doen^{4 6}.

Drentse campings met de grootste diversiteit

De meeste soorten worden aangetroffen op vooral de grootste campings (categorie d) of vakantieparken (categorie e). Zo bevinden zich drie campingadventieven op vijf van deze campings, namelijk die in Nietap (Cnossen), Hoogersmilde (Reeënwissel), Gieten (Zwanenmeer), Drouwen (Alinkhoek) en Ruinen (Vakantie Land Club Ruinen). Op twee andere bivakkeren zelfs vier soorten, te weten in Norg (Norgenberg) en Grolloo (De Berenkuil). Het komt echter ook voor dat op vergelijkbare campings geen of hooguit twee campingsoorten voorkomen, meestal is dat Vroeg beemdgras en/of Mosbloempje. Ze zijn te vinden in Gasselternijveen (Roompot Hunze Park), Gasselte (De Lente van Drenthe), Drouwen (Attractiepark Drouwen), Borger (Roompot Hunzedal) en Lhee (Noordster).

Andere minder algemene soorten

Op campings en vakantieparken behorend tot categorie c, d en e is behalve de genoemde campingadventieven nog een aantal minder algemeen voorkomende plantensoorten gevonden. (tabel 2).

Plantensoort	Aantal campings	Aantallen planten	Plaatsnaam
Muizenstaart	1	25	Gasselternijveen
Kleine leeuwenklauw	26	50-1500	Diverse
Akkerviooltje x Driekleurig viooltje	4	1-35	Eext, Drouwen, Borger, Schoonloo
Hondsviooltje	1	5	Amen
Klein tasjeskruid	1	50	Eext
Kleine hardbloem	4	10-90	Eext, Amen, Hoogersmilde, Schoonloo
Duinvogelmuur	1	25	Gasselternijveen
Klein bronkruid	5	30-300	Hoogersmilde, Grolloo, Dwingeloo, Diever, Gasselternijveen
Bosdroogbloem	3	2-30	Amen, Gasselte, Gasselte
Dwergviltkruid	4	35-220	Eext, Amen, Diever, Lhee
Gewone veldsla	1	25	Norg

Tabel 2: 'Minder algemene' plantensoorten gevonden op Drentse campings en vakantieparken (n=44) in 2019 en 2020.

Bovengenoemde soorten zijn een afspiegeling van de omgeving waar ze van nature kunnen voorkomen. Zo zijn Muizenstaart en Klein bronkruid, liefhebbers van open natte tot vochtige, matig voedselrijke grond, aanwezig op Roompot Hunze Park in Gasselternijveen. De overige soorten in tabel 2 houden van 'droge voeten', met andere woorden ze hebben een voorkeur voor open, droge, voedselarme of soms matig voedselrijke, vrij zure zandgrond.

Daarnaast is nog een aantal adventieven gevonden, die niet specifiek gebonden zijn aan campingterreinen zoals *Allium trifoliatum* (één vegetatief, Peize), *Viola arvensis subsp. megalantha* (één vegetatief, Eext), Glanzige ooievaarsbek (100 vegetatief, Norg), Vroeg barbarakruid (75 bloeiend, Hoogersmilde) en Doorwaskervel (vijf bloeiend, Ruinen)⁶.

De Drentse campingadventieven vergeleken met de Groningse

In dezelfde periode van dit onderzoek heb ik ook nog een dertigtal campings in de provincie Groningen bekeken. Ook hier zijn Vroeg beemdgras, Mosbloempje, Naaldzaadbloem en Rood herderstasje gevonden, maar in lagere aantallen dan op de Drentse campings. Daarentegen is het aantal soorten wel hoger, namelijk acht. Zo houdt Kamilleknopje al enige jaren stand in Zoutkamp, terwijl Rood herderstasje en *Soliva stolonifera* zich in de stad Groningen handhaven. De grootste bijdrage aan campingsoorten wordt geleverd door de kustcamping Lauwersoog met inmiddels vijf soorten: Vroeg beemdgras, Mosbloempje, Naaldzaadbloem, Dwerggras en Straatwalstro.

Van links naar rechts: Kamilleknopje, Zoutkamp 8 april 2019, Dwergras, Lauwersoog 8 april 2019, Straatwalstro, Lauwersoog 20 maart 2020 (Foto's: Guus de Vries).

De Drentse campingadventieven vergeleken met die van de Zeeuwse en Hollandse kust

Op Zeeuwse en Hollandse kustcampings is vanaf 2016 een scala aan campingadventieven waargenomen. Behalve frequent voorkomende soorten als Vroeg beemdgras, Mosbloempje, Naaldzaadbloem en Dwergras zijn ook Kamilleknopje, Straatwalstro en Rattenstaartgras van de partij, zij het in mindere mate. Bovendien is een aantal 'minder algemene' klaversoorten present zoals Onderaardse, Ruwe en Gedrongen klaver en incidenteel ook Kleine boterbloem en Stekelboterbloem^{2 3 4 6}.

Daarmee vergeleken is het aantal soorten adventieven op Drentse campings een zwakke afspiegeling van wat er op de Zeeuwse en Hollandse kustcampings is gevonden. Wel lijken de laatste twee jaar de aantallen van Vroeg beemdgras en Mosbloempje op de reeds bestaande groeiplaatsen in Drenthe sterk te zijn toegenomen⁵.

Conclusies

- Campingadventieven staan in Drenthe vooral op grote campings en vakantieparken.
- Tot nog toe zijn vier soorten campingadventieven vastgesteld.
- Vroeg beemdgras en Mosbloempje zijn het meest algemeen, Naaldzaadbloem en Rood herderstasje het minst.
- Naar alle waarschijnlijkheid heeft Vroeg beemdgras zich op meer dan de helft van de onderzochte Drentse campings gevestigd, Mosbloempje op iets minder dan de helft.
- Mosbloempje komt inmiddels op drie campings massaal voor met duizenden exemplaren.
- De verwachting is dat Mosbloempje in de nabije toekomst het Drentse buitengebied zal koloniseren, net zoals zich dit ook elders in het land heeft voorgedaan.
- Onbekendheid met de veelal kleine onopvallende campingadventieven bij beheerders draagt ertoe bij dat bestrijding ervan uitblijft en de verspreiding door maaien eerder zal toenemen dan afnemen.

Bronnen

1. H. Duistermaat, 2020: Heukels' Flora van Nederland, ed. 24. Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht.
2. S. Gonggrijp, 2017: Sleurhut fleurt campings op. Nature Today. <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=23393>
3. F. Verloove, 2016: Tourists as an unexpected vector for introduction of alien plants in Belgium. <http://alienplantsbelgium.be/content/tourists-unexpected-vector-introduction-alien-plants-belgium>
4. <https://www.verspreidingsatlas.nl/planten>
5. G.R. de Vries, 2018: Campingadventieven: ook in de provincie Groningen en Drenthe? Nieuwsbrief WFD 53: 10-12. <https://wfdrenthe.nl/wp-content/uploads/2020/09/Nieuwsbrief-nr.-53.pdf>
6. <https://waarneming.nl/>

Bentepollen: een kleine greep uit de bijzondere plantenvondsten in Drenthe in 2020

Els Heijman en Ben Hoentjen

In onze vaste rubriek Bentepollen lichten we een kleine selectie bijzondere vondsten toe die in Drenthe tijdens het veldseizoen 2020 zijn gedaan. Voor de samenstelling van de tekst is gebruik gemaakt van diverse bronnen o.m. Verspreidingsatlas en Waarneming.nl vooral wat herkenning, verspreiding en eerdere vondsten betreft. Uiteraard zijn omissies voorbehouden, we houden ons aanbevolen voor aanvullingen uit het veld!

Je ziet in deze bijdrage veel blauwe links oplichten. Hoewel dit erg afleidt van de tekst hopen we toch de geïnteresseerde lezer te verleiden om op een lange winteravond nog eens extra te gaan grasduinen in de vele bronnen die ons ter beschikking staan.

Voor meer bijzondere vondsten is internet een waardevolle bron en kun je de volgende sites raadplegen:

- WFDrenthe.nl, rubriek Bijzondere vondsten. Hier vind je een selectief [overzicht](#) met [foto's](#) gericht op Drenthe, ook van vondsten in eerdere jaren.
- Verspreidingsatlas.nl, inloggen > Dashboard > Bijzondere vondsten geeft een landelijk overzicht van eerste vondsten in een kilometerhok.
- Waarneming.nl, inloggen > Recente Zeldzaamheden > Overige soorten. Als je een gebruiker bent van Waarneming.nl kun je je abonneren op zogenaamde Alerts van vondsten van bijzondere soorten (ook van andere soortgroepen), bijvoorbeeld Rode lijstsoorten of zeldzame soorten en aangeven voor welk gebied je hierover een berichtje per e-mail wilt ontvangen. De ervaring leert dat het aantal Alerts voor alleen Drenthe, ook af en toe per dag, flink op kan lopen.

Een andere mogelijkheid is de [pagina op waarneming.nl met recente Drentse waarnemingen](#) onder je favorieten te zetten, zodat je per dag kunt zien wat de recente waarnemingen zijn inclusief overzichtskaart.

Duinfakkelgras (*Koeleria albescens*)

Bloeiend Duinfakkelgras in een niet-verstoorde berm bij Donderen (Foto: Willie Riemsma).

Op 10 juni vond Willie Riemsma in Donderen op een paar plaatsen langs de weg naar Norg, net buiten de bebouwde kom Duinfakkelgras. Een niet alledaagse verschijning in Drenthe, want het is de eerste vondst in Drenthe!

Op basis van de dichtbehaarde bloeiwijze-steel en ook behaarde knopen van het naar Naturalis opgestuurd materiaal werd dit door Leni Duistermaat als Duinfakkelgras herkend. Buiten het Duindistrict is deze soort tot nu toe alleen als adventief bekend van plaatsen waar duinzand is aangevoerd. Dat is in de berm bij Donderen zeker niet het geval. Hoe deze soort hier wel is terechtgekomen, blijft het gissen. Mogelijk via verkeer dat duinzand heeft gemorst? Deze vondst laat zien dat de natuur haar eigenwijze gang gaat!

Het geslacht *Koeleria* - Fakkelgrassen is lastig. Vanuit de verte doet Duinfakkelgras denken aan Blauw schapengras (*Festuca glauca*), een soort die je bij de kweker kunt kopen. Wil je precies weten hoe je de *Koeleria* soorten kunt onderscheiden dan kun je naar de [Determinatie Hulppost](#) op de NDFF Verspreidingsatlas gaan.

Kleverige ogentroost, een opvallende verschijning in de Mandelanden (Foto: Jos Vink).

Kleverige ogentroost (*Parentucellia viscosa*)

In juni vond de IVN-plantenwerkgroep Borger-Odoorn op twee plaatsen in het natuurontwikkelingsgebied Mandelanden Kleverige ogentroost.

Deze eenjarige plant komt voor op zandige, vochtige plaatsen en is helemaal bedekt met klierharen. De bloemen zijn groot, geel en staan in lange, vrij ijle trossen. De plant behoort tot de Bremraapfamilie (*Orobanchaceae*), een plantenfamilie die bekend staat om haar parasitisme. Het fijne zaad wordt gemakkelijk verspreid door de wind, maar door de kleine voedselreserve in het zaad kan kieming alleen plaats vinden in ijle vegetatie met behulp van een gastheer, bijvoorbeeld Fioringras of Rood zwenkgras. Tot dezelfde familie behoren ook de Euphrasia's, waaronder Stijve ogentroost, die in Drenthe op allerlei schrale grazige plekken voorkomt.

Kleverige ogentroost is in de eerste helft van de vorige eeuw in Nederland ingeburgerd, maar pas voor het eerst in 1987 in Drenthe vastgesteld (Atlas Drentse flora, 1999, p. 268/269). Na 2000 zijn tot nu toe zeven vindplaatsen gemeld, zeer verspreid over Drenthe (Bron: NDFF): in 2003 enkele exemplaren bij Oudemolen (Lubbert Dijk), in 2005 in het Klinkenvlier bij Coevorden (Harm Tjepkema), in 2009 70 exemplaren in het Nijensleekerveld (Erik v.d. Ham), in 2015 op bedrijventerrein A37 bij Emmen (Greetje Heijker) en bij de Runde in Emmercompascuum (Paul v.d. Kam). Vlak daarbij vond een aantal deelnemers aan de laatste WFD-excursie in 2016 vijf bloeiende exemplaren.

Zusterviooltje (*Viola sororia*)

Een intrigerende naam voor een nieuwkomer (neofiet) in onze omgeving, 'onze jongste straatviool' volgens stadsflorist Ton Denters. In mei vond Paul Gelderloos deze tussen de bestrating in het centrum van Nieuw-Schoonebeek, buiten de naburige tuinen waar geen exemplaren zijn gezien. Mogelijk is dit viooltje eerder verwilderd uit een van de tuinen in de directe omgeving. Dit is de tweede melding voor Drenthe van deze uit Noord-Amerika afkomstige plant.

De eerste vondst betrof een verwilderd exemplaar in de voegen van bestrating in Hoogeveen-West door Edwin de Weerd in april 2017. Ook Guus de Vries vond twee niet bloeiende planten op parkeerplaats Overcingel in Assen afgelopen mei. In het boek Stadsflora van de Lage Landen staat deze soort zusterlijk naast het Maarts viooltje, haar Nederlandse tegenhanger.

Bericht van Ton Denters op Twitter.

Het is een overblijvende plant, zonder uitlopers. De plant is erg variabel wat betreft bladvorm en bloemkleur. De plant is te koop in tuincentra met o.a. cultivars als 'Freckles' en 'Albiflora'. De cultivar 'Freckles' heeft witte bloemen met lilablauwe stippen, 'Albiflora' heeft witte bloemen. Volgens het Exotenpaspoort treedt er vanaf 2010 in toenemende mate verwildering binnen het stedelijk gebied op en houdt de soort op sommige groeiplaatsen al vijf jaar stand.

Rijstgras (*Leersia oryzoides*)

Door gericht zoeken zijn er dit jaar heel veel nieuwe groeiplaatsen van Rijstgras gevonden. In augustus meldde Edwin Dijkhuis dat het dit jaar massaal voorkomt langs de Reest: een opmerkelijke uitbreiding in Meppel en omstreken. In het najaarsnummer van het Floron-tijdschrift PLANTEN verscheen [een uitgebreid verslag](#) (Dijkhuis en van Santen, 2020).

Bloeiend Rijstgras met onderaan het vlagblad in beeld,
Oudemolen, 8 augustus 2006 (Foto: Willem Braam).

Rijstgras is een inheemse, zeldzame soort en staat op de Rode Lijst in de categorie Kwetsbaar. In niet-bloeiende toestand (omstreeks juli) valt Rijstgras het meest op door de geelgroene kleur. Het blad is dun en slap, daarnaast voelt het zeer ruw aan. De plant bloeit wel maar vaak komt de pluim amper uit de bladschede. De stengel eindigt dan in een vlagblad, een haaks afstaand bovenste stengelblad, het meest karakteristieke kenmerk van Rijstgras. Door Edwins vondsten bij Meppel kwam al snel de vraag naar boven of Rijstgras ook terug te vinden zou zijn in het stroomdal van de Drentsche Aa, waar de soort vóór 1990 ook op verschillende plaatsen voorkwam, waaronder de Westerlanden en de Besloten venen, op de grens met Groningen (Bakker, 1978; Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999). In 2019 heeft Ko Albers een grote groeiplek in het beekdal van het Gastersche Diep gevonden. Genoeg stimulans om eens speciaal voor Rijstgras op pad te gaan, concludeerden Ineke Boland en Els Heijman. Pas met een van Edwin gekregen groene pluk Rijstgras in handen, krijgen ze het zoekbeeld op het netvlies. Het is al september als ze op pad gaan in het particuliere terrein Landgoed De Blanckenborch, net ten noorden van het Noordlaarderbos en vinden tot hun grote vreugde slootkanten vol Rijstgras, die opvallend goed bezocht zijn door de plaatselijke Limousins. Maar ook aan de oevers van de Drentsche Aa treffen ze het uitbundig in pollen groeiend en hier en daar bloeiend terug. De uitspraak 'Je gaat het pas zien als je het door hebt' is hier zeker van toepassing! Een aantal historische groeiplaatsen in Noord-Drenthe uit de Verspreidingsatlas is daarmee teruggevonden. Ook is hier het voorkomen op een aantal nog niet eerder vastgelegde locaties (o.a. een in 2019 door Harry Offringa (SBB) bij De Bulten gevonden groeiplaats) in tenminste twee nieuwe km-hokken vastgesteld. Rijstgras staat bekend als 'warmteminnende' soort en lijkt dus te profiteren van het ook in Drenthe warmer wordende klimaat. Een soort om naar uit te kijken in het nieuwe seizoen!

Kweekdravik (*Bromopsis inermis*
subspecies inermis)

Willie Riemsma vond in de zomer van 2020 Kweekdravik op twee verschillende plekken in Peest, beide keren in de wegberm in km-hok 228-563 respectievelijk 229-563.

Kweekdravik heeft net als Kweek, een kruipende wortelstok, met lange uitlopers en stengels, die naar boven toe soms ruw zijn en vaak veel blad dragen. Een opvallend verschil met de veel voorkomende Zachte dravik is dat de pluim langer en breder is, vaak duidelijk naar een kant gekeerd. De aartjes krijgen een bruine kleur en blijven lang aan de plant zichtbaar. Zachte dravik, een eenjarig gras, is compacter, aan de voet vaak in bundels vertakt en heeft een behaarde bladschede. De pluim is grijsachtig, na de bloei vaak samengetrokken.

De groeiplaats van Kweekdravik in km-hok 228-563 is hoogst waarschijnlijk ongeveer dezelfde als die van de eerste vondst van deze soort in dit km-hok op 28 juni 1986. Uit het gescande WFD-inventarisatieformulier blijkt dit nota bene te zijn geweest tijdens een excursie van de WFD onder leiding van Maarten Perdeck en Hester Heinemeijer. Tijdens deze excursie in samenwerking met het Rijksherbarium werd Kweekdravik in twee kilometerhokken in wegbermen gevonden, zoals valt te lezen in een kort verslag in [WFD-nieuwsbrief no. 11](#) (Werkgroep Florakartering Drenthe, 1986). Materiaal van deze groeiplaats is opgestuurd naar het Nationaal Herbarium Nederland en ondertussen in de collectie van Naturalis opgenomen. Deze vondst is door Leni Duistermaat ook genoemd tijdens haar lezing op de FLORON-dag 2020 over bijzondere en nieuwe vondsten in 2020, samen met nog enkele andere Drentse vondsten. Kijk nog eens naar haar [presentatie](#) op YouTube. In het verslag in WFD-Nieuwsbrief 11 staat opmerkelijk genoeg dat Kweekdravik toen in enkele wegbermen in twee kilometerhokken is gevonden. Zowel in de Atlas van de Drentse Flora (1999, p. 471-472) als op Verspreidingsatlas ontbreekt een melding uit een tweede km-hok in 1986 in de omgeving van Peest. Alle kans dat de groeiplaats van exemplaren van Willies vondst in een hoek van het bosje in de bocht van de Schaapdijk in km-hok 229-563 ook al in 1986 bestond.

Dit zoompje van Kweekdravik in de berm van de Zuidveldigerweg bij Peest groeide hier mogelijk in 1986 ook al (Foto: Willie Riemsma)

(<https://www.verspreidingsatlas.nl/waarneming/36451921>).

INVENTARISATIEFORMULIER ATLAS VAN DE FLORA VAN DRENTH

Km-hok coördinaten west 228 01	zuid 563 04	Km-hok uurhok code 123224 07	Jaar 86 13	maand inventarisatie km-hok J F M A M J J A S O N D 15 26
inventarisatie km-hok geheel 1		Inventarisatiedeskundige: naam: Maarten Perdeck adres: Hester postcode: woonplaats: telefoon:		NIET INVULLEN mate volded. 27 28 med. 29 30 type form. 31 32 oecocode 33 34 aantals- code 35 36 aantal soorten 37 38
topkaart no.: 12A topnaam: Mandersdijk plaats/dorp: Peest Opmerkingen/bijzonderheden: 50 rode excursie				

WFD- inventarisatieformulier uit 1986: Maarten en Hester op pad voor de Atlas van de Flora van Drenthe. Met dank aan het digitale streeplijstenarchief van Floron!

Herbariumvel van de Kweekdravik uit Peest in het Nationaal Herbarium Nederland (Bron: [Florondag2020 Alle Bijzondere Vondsten.pdf](#) - Google Drive)

Gevlamde fijnstraal (*Erigeron bonariensis*)

Op 6 november vond Guus de Vries negen bloeiende planten op een braakliggend terrein in Norg. Gevlamde fijnstraal houdt van stenige milieus en is een pionier van open, warme, voedselrijke plaatsen. Deze fijnstraal is aangedrukt behaard en de hoofdjes zijn iets ingesnoerd aan de bovenzijde. De omwindsels zijn vaak rood gepunt oftewel 'gevlamd'.

Gevlamde fijnstraal (Foto's: Guus de Vries).

In steden hebben de afgelopen jaren drie nieuwe fijnstraalsoorten een plekje veroverd (Denters, 2020). Op Verspreidingsatlas vind je een handige [determinatiehulp](#) voor het vergelijken van de vier in ons land voorkomende soorten. Gevlamde fijnstraal komt uit tropisch Amerika en kan zich in Nederland, mede door klimaatverandering, prima handhaven. Volgens [Verspreidingsatlas](#) is deze soort vooral in steden een vrij gewone verschijning geworden. Reden te meer om ook het Drents stedelijk gebied goed in de gaten te houden.

Grote woudbraam (*Rubus negatus*)

Op het gebied van Braam-soorten is binnen Drenthe nog lang niet alles bekend en in kaart gebracht. Geen wonder, want een braam goed op naam brengen is vaak een lastige kwestie. Deze door Joop Verburg op de begraafplaats van Zuidwolde (zie figuur1, blz. 33) gevonden Grote woudbraam staat niet in de nieuwe Heukels' flora omdat daarin alleen de soorten zijn opgenomen die regelmatig voorkomen (zie de inleiding bij genus aldaar, Duistermaat, 2020, p. 374). Die incompleetheid maakt de sleutel minder bruikbaar. Een goede determinatiesleutel is te vinden op rubus-nederland.nl.

De Drentse bramen expert Peter Venema reageert op de vondst als volgt:

"Ik heb de foto's van deze braam bekeken. Deze braam betreft *Rubus negatus*, een vrij karakteristieke soort. Meestal zijn winterfoto's lastig te benoemen en al helemaal als de plant ook nog nat is. Binnen Nederland is deze alleen in Drenthe en Zuid-Limburg voorkomend, zie [hier](#). Ik ken verschillende groeiplaatsen in het Faliebergbos. Deze vondst bij de begraafplaats sluit daar wel min of meer op aan."

De Grote woudbraam, gevonden op de begraafplaats in Zuidwolde, is tot nu toe alleen uit Drenthe en Zuid-Limburg bekend (Foto's Joop Verburg).

Ook een bijzondere soort gevonden?

Wil je een opmerkelijke vondst, en dat mag ook best een in Drenthe weinig voorkomende inheemse soort zijn, melden aan de FLORON-coördinator, maak dan goede foto's van de kenmerken die in de flora worden genoemd en mail de foto's en verdere bijzonderheden naar WFDrenthe@gmail.com.

Literatuur

1. Bakker, D., 1978: *Leerzia oryza* (L.) Sw. In Nederland. *Gorteria* 9: 155-158.
2. Denters, T., 2020: *Stadsflora van de Lange Landen*. Fontaine Uitgevers.
3. Dijkhuis, E. en M. van Santen, 2020: Op jacht naar Rijstgras rond Meppel. *Planten* 13: 10-12.
4. Duistermaat, L., 2020: *Heukels' Flora van Nederland*. Vierentwintigste druk. Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht.
5. Werkgroep Florakartering Drenthe, 1986: [Nieuwsbrief no. 11: 1-2](#).
6. Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999: *Atlas van de Drentse Flora* p.252-253. Schuyt & Co, Uitgevers en Importeurs, Haarlem.

HNS-hokken 2021 bekend

Els Heijman en Ben Hoentjen

Eind november kregen we van het Landelijk bureau van Floron het voorstel binnen voor de Drentse km-hokken voor Het Nieuwe Strepen (HNS)-project 2021. Die hebben we beoordeeld op spreiding over Drenthe, toegankelijkheid en ingeschatte tijd om het hok volgens de HNS-methodiek te kunnen inventariseren. Zowel NW- als ZO-Drenthe waren in deze selectie heel karig bedeed, terwijl daar ieder jaar vrijwel alle hokken twee keer worden gereserveerd. Een deel van de uitgekozen veenkoloniale hokken, toch al niet geliefd, blijken vrijwel geen openbare toegang te hebben. Daarvoor hebben we een aantal alternatieve km-hokken voorgesteld. Drie hokken leken ons ongeschikt, deels vanwege ontoegankelijkheid, maar ook omdat het broedgebieden zijn van zeer verstoringsgevoelige vogelsoorten.

Om de keuze in NW- en ZO-Drenthe iets groter te maken hebben we het Landelijk bureau verzocht uit door ons voorgestelde hokken een aantal aan de selectie voor 2021 toe te voegen. Ook bleek ons dat, gezien de ervaringen in de afgelopen jaren, voor alle geselecteerde hokken geldt dat een bezoektijd van 4-8 uur voldoende is om een goed beeld van de actuele flora te krijgen. Vanaf 7 januari 2021 kun je op Verspreidingsatlas uit de definitieve HNS-hokken binnen Drenthe kiezen voor een eerste of tweede bezoek. Zoals de laatste jaren gebruikelijk is een aantal (7) daarvan vijf jaar geleden ook in het kader van HNS geïnventariseerd. Een kaartje met de Drentse HNS-hokken 2021 staat in de loop van januari ook op de [website van de WFD](#).

Altijd goed om te controleren of het klopt wat je denkt dat het is (Foto Guido Lek).

Hoe ging het ook weer?

Het Nieuwe Strepen-project is opgezet om de manier van inventariseren te standaardiseren zodat de verzamelde gegevens beter bruikbaar zijn om vast te stellen of een soort voor- of achteruit gaat. Betrouwbare trendgegevens zijn belangrijk voor het behoud en de bescherming van onze wilde flora, en zijn o.a. de basis voor het periodiek bijstellen van de Rode lijst van bedreigde plantensoorten.

Op [FLORON | Het Nieuwe Strepen reserveren \(verspreidingsatlas.nl\)](https://floron.nl) vind je de richtlijnen voor de werkwijze in het veld. Een van de 'voorschriften' is dat, ingeval voor een hok 4-8 uur als te besteden veldtijd geldt, je minstens vier, maar maximaal acht uur in dat hok mag inventariseren. Dat hoeft niet op één dag, maar wel **binnen veertien dagen** vanaf het eerste bezoek.

Maar bij HNS mis ik soorten...

De HNS-methodiek geeft sommige floristen nog steeds het gevoel dat de soortenlijst voor het onderzochte hok niet compleet is omdat voorjaars- dan wel najaarssoorten zijn gemist, afhankelijk van het gekozen inventarisatiemoment. Dat wordt deels goed gemaakt als de tweede 'streper' (of groep van 'strepers') op een ander moment in het seizoen op pad gaat. Maar meestal weet je dat niet van elkaar. Om dat knagend gevoel van onvolledigheid kwijt te raken staat het je vrij meerdere keren in het seizoen een rondje

door je hok te maken en bij te houden wat je vindt. In je HNS-ronde moet je dan wel weer alle soorten noteren die je tegenkomt en alle biotopen in het hok aandoen. Alleen de waarnemingen van deze bezoeken doen mee voor HNS. Voor wie met de NOVA-app werkt, en dat is geleidelijk aan bijna iedereen, kun je beide lijsten makkelijk uit elkaar houden door voor het hele seizoen een formulier voor het km-hok aan te maken en een apart formulier voor de HNS-ronde.

Altijd een keur aan niet-HNS-hokken om te inventariseren

Zijn alle HNS-hokken al gereserveerd of de nog vrije hokken te ver weg, dan kunnen we je altijd nog een kaartje sturen van de hokken bij je in de buurt die nodig weer eens aan de beurt moeten komen. Als je die volgens de methodiek van HNS onderzoekt, dan mag je de gegevens ook als zodanig naar Verspreidingsatlas doorgeven. Maar ook de gegevens van elk ouderwets gestreept hok zijn van harte welkom en waardevol! Een kaartje van hiervoor in aanmerking komende hokken staat eind januari ook op de WFD-website. Maar laat ons wel even weten waar je dit seizoen graag aan de slag wilt om te voorkomen dat het hok al door iemand anders is besproken (wfdrenthe@gmail.com).

Succes en veel plezier in het veld!

Samen 'moeilijke' vondsten bekijken aan het eind van de excursie bij Klazienaveen, 15 september 2020 (Foto: Luciënne Japchen Lenstra).

Excursieprogramma 2021

Zoals ieder jaar hebben we ook voor 2021 geprobeerd de excursies te spreiden over de provincie. Ten tijde van het verschijnen van deze Nieuwsbrief zijn nog niet alle startplaatsen bekend of besproken. Het geactualiseerde excursieprogramma is zeker op de WFD-dag van 20 februari 2021 beschikbaar en tegen die tijd uiteraard ook te vinden op wfdrenthe.nl. Net als de laatste jaren gebruikelijk sturen we gedurende het seizoen ook weer enkele WFD-updates met de aankondiging van de eerstkomende excursies. En alles afhankelijk van de dan geldende Corona-maatregelen.

24 april 2021 Midden-Drenthe, omgeving Nieuw-Balinge/Witteveen

We bezoeken km-hokken in de omgeving van Nieuw-Balinge/Witteveen waar relatief weinig actuele gegevens van bekend zijn. We zijn benieuwd wat we aan voorjaarsflora aantreffen.

22 mei 2021 Noord-Drenthe, omgeving Huis ter Heide

In de omgeving van Huis ter Heide zijn nog diverse gebieden waar na 2000 nog maar weinig nieuwe gegevens van verzameld zijn.

3 juli 2021 Zuidwest-Drenthe, omgeving Wilhelminaoord

Ook in de omgeving van Wilhelminaoord liggen nog genoeg km-hokken die wel weer eens een bezoek waard zijn.

14 aug 2021 Urban gebied, Smilde en Bovensmilde

Traditie getrouw plannen we ook eenmaal een inventarisatie-excursie gericht op de flora van het stedelijk gebied, waar zich voortdurend nieuwe soorten vestigen, mede onder invloed van de klimaatverandering.

In het weekend van 10-12 september 2021 organiseert het Landelijk bureau het jaarlijkse kaderkamp van de districtscoördinatoren in Midden Drenthe. Belangrijk onderdeel daarvan is het op excursie gaan om van elkaar te leren. Ook Floron/WFD-vrijwilligers zijn daarbij van harte welkom. Deze excursies bieden een uitstekende gelegenheid het veld in te gaan met landelijk gerenommeerde floristen en je plantenkennis te vergroten. Noteer alvast 18 september 2021 in je agenda voor een stadsexcursie naar een echte stad: Groningen. Deze excursie wordt georganiseerd door District 1/2.

Van tevoren aanmelden via wfdrenthe@gmail.com is verplicht (inclusief vermelden telefoonnummer). Alle excursies beginnen om 10 uur. Van beginnend tot volleerd florist: Iedereen is welkom. Check altijd wfdrenthe.nl voor laatste informatie over het excursieprogramma.

Nazit in corona-proof opstelling (Foto: Joop Verburg).

WFD-bijeenkomst

zaterdag 20 februari 2021

“De Meent”, Stationsweg 159 in ZUIDLAREN (Onder voorbehoud)

Graag nodigen we je uit voor de jaarlijkse WFD-bijeenkomst

Voorlopig programma:

- 10:00 Welkom door Joop Verburg, dagvoorzitter
- 10:10 Terugblik op veldseizoen 2020 en vooruitkijken naar 2021 - Ben Hoentjen
- 10:30 'Mijn berm bloeit', actuele informatie over dit FLORON-project - Edwin Dijkhuis
- 10:55 Korte pauze
- 11:00 (Veranderingen in) de flora op Spitsbergen - Christophe Brochard
- 12:00 – 13:15 Lunchpauze
- Tijdens de pauze is er een doorlopende diapresentatie over bijzondere vondsten en de WFD excursies in 2020 (gemaakt door Willem Braam)
- 13:00 De wondere wereld van Sieralgen (Desmidiaceeën) - Marien van Westen
- 13:50 Veranderingen in de vegetatie op een agrarisch bedrijf dat circulair werkt
- 14:35 Korte pauze
- 14:40 Test je florakennis....: Willem Braam en Joop Verburg
- 15:15 Sluiting door Joop Verburg

Graag opgeven!

Verzoek om je vóór 15 februari 2021 op te geven.

Bij voorkeur per e-mail wfdrenthe@gmail.com, eventueel telefonisch 06 10418115.

Ook voor vragen over vervoer kun je hier terecht.

Even bijpraten tijdens de pauze van de WFD-dag 2020 (Foto: Karin Uilhoorn).